

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра англійської мови та перекладу

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри англійської мови та перекладу,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Юлія ТАЛАЛАЙ

« _____ » _____ 2024 р.

**Лексико-стилістичні трансформації як засіб
досягнення адекватного перекладу**

Спеціальність: Філологія (германські мови та літератури (переклад
включно), перша – англійська)

Освітня програма: Філологія (Англійська, німецька мови та літератури
(переклад включно))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр філології за спеціалізацією «Германські
мови та літератури (переклад включно), перша – англійська»

Автор роботи: Дзюба Назарій Вікторович

підпис

**Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Шагала Леся Богданівна**

підпис

Дрогобич, 2024

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Зав. кафедрою

(підпис)

(дата)

**Завдання
на підготовку кваліфікаційної роботи**

1. Тема - Лексико-стилістичні трансформації як засіб досягнення адекватного перекладу
2. Керівник - Шагала Леся Богданівна
3. Студент - Дзюба Назарій Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові)
4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:
 - основні теоретичні підходи до перекладу (теорії адекватного перекладу, еквівалентності та перекладацьких трансформацій);
 - проблеми перекладу специфічного лексику та збереження стилістичних особливостей жанру;
 - зіставний аналіз роману "Дюна" Ф. Герберта в оригіналі та українському перекладі;
 - типи трансформацій лексичного та стилістичного характеру та їхній вплив на адекватність перекладу
5. Список рекомендованої літератури: 1) Frank Herbert, Dune: England, London, Hodder & Stoughton. 16 July 2015; 2) Френк Герберт, Дюна, переклад з англ. Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук, Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2017; 3) Practical Course of Translation from English into Ukrainian: навч. посіб. / Л. Науменко, А. Гордєєва. Вінниця : Нова Книга, 2011.; 4) Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с. 5) Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004.
6. Етапи підготовки роботи _____

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1	Вивчення та аналіз літератури з теми	жовтень – листопад 2023	грудень 2023
2	Формування основної частини дослідження	січень – травень 2024	червень 2024
3	Узагальнення результатів дослідження	вересень – жовтень 2024	31 жовтня 2024
4	Оформлення магістерської роботи	листопад 2024	29 листопада 2024

7. Дата видачі завдання _____
8. Термін подачі роботи керівнику _____
9. З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлений (а) _____

(підпис студента)

10. Керівник

(підпис)

прізвище, ім'я

прізвище, ім'я

Анотація

Дзюба Н. В. Лексико-стилістичні трансформації як засіб досягнення адекватного перекладу наукової фантастики.

Магістерська робота присвячена аналізу лексико-стилістичних трансформацій в українському перекладі роману Френка Герберта “Дюна”. Дослідження охоплює теоретичні аспекти перекладу наукової фантастики, зокрема, труднощі передачі специфічної термінології та стилістичних особливостей жанру. На основі зіставного аналізу оригінального тексту та його українського перекладу визначаються типи лексичних та стилістичних трансформацій та оцінюється їхній вплив на адекватність перекладу. Результати дослідження мають практичне значення для підготовки перекладачів.

Ключові слова: *адекватність перекладу, еквівалентність перекладу, лексичні трансформації, стилістичні трансформації, наукова фантастика, художній переклад.*

Abstract

Dziuba N. V. Lexico-stylistic transformations as means of adequacy in science fiction translation.

This master's thesis deals with the analysis of lexico-stylistic transformations in the Ukrainian translation of Frank Herbert's “Dune”. The research includes theoretical aspects of science fiction translation, focusing on the challenges of conveying its specific terminology and genre-specific stylistic features. The types of lexical and stylistic transformations are identified as based on the comparative analysis of the original text and its Ukrainian translation. Their impact on translation adequacy is assessed. The findings are of practical value in translators' training.

Keywords: *translation adequacy, translation equivalence, lexical transformations, stylistic transformations, science fiction, literary translation.*

Kurzfassung

Dziuba N. V. Lexikalische und stilistische Transformationen als Mittel zur Erreichung einer adäquaten Übersetzung von Science Fiction.

Die Masterarbeit ist der Analyse der lexikalischen und stilistischen Transformationen in der ukrainischen Übersetzung von Frank Herberts Roman *Dune* gewidmet. Die Arbeit befasst sich mit den theoretischen Aspekten der Science-Fiction-Übersetzung, insbesondere mit den Schwierigkeiten bei der Übertragung der spezifischen Terminologie und stilistischen Merkmale des Genres. Auf der Grundlage einer vergleichenden Analyse des Originaltextes und seiner ukrainischen Übersetzung werden die Arten von lexikalischen und stilistischen Transformationen ermittelt und ihre Auswirkungen auf die Angemessenheit der Übersetzung bewertet. Die Ergebnisse der Studie sind von praktischer Bedeutung für die Ausbildung von Übersetzern.

Schlüsselwörter: *Angemessenheit der Übersetzung, Äquivalenz der Übersetzung, lexikalische Transformationen, stilistische Transformationen, Science Fiction, literarische Übersetzung.*

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ.....	9
1.1 Історія розвитку жанру.....	9
1.2 Лінгвістичні особливості текстів наукової фантастики	14
1.3 Труднощі перекладу англomовної фантастики українською мовою.....	17
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ	26
2.1 Поняття адекватного та еквівалентного перекладу	26
2.2 Лексико-стилістичні перекладацькі трансформації	31
2.2.1. Класифікація перекладацьких трансформацій	31
2.2.2. Лексико-семантичні трансформації.....	34
2.2.3. Стилiстичні трансформації.....	45
2.2.4. Комплексні трансформації.....	47
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ф. ГЕРБЕРТА «ДЮНА» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	51
3.1 Загальна характеристика перекладу.....	51
3.2 Застосування лексичних трансформацій.....	53
3.3 Використання перетворень стилістичного характеру.....	64
3.4 Функції трансформаційних перетворень у перекладі.....	67
3.5 Навчання іншомовної лексики у ЗВО та формування перекладацької компетенції.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
SUMMARY.....	83
ZUSAMMENFASSUNG.....	87
ДОДАТОК.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена кількома чинниками, серед яких зростаюча популярність науково-фантастичних творів у світі та в Україні. Переклад творів цього жанру дозволяє українським читачам долучитися до світових літературних тенденцій та розширити свій культурний кругозір. “Дюна” Френка Герберта, як один з найвизначніших творів наукової фантастики, заслуговує на особливу увагу, оскільки порушує важливі філософські, екологічні та політичні теми, актуальні для сучасного суспільства.

Складність перекладу фантастичних творів, що часто містять специфічну термінологію, неологізми, розкривають складні наукові концепції та описують унікальні світобудови, ставить перед перекладачем завдання не лише передати зміст, але й зберегти атмосферу та стиль оригіналу, що вимагає використання різноманітних перекладацьких стратегій та трансформацій. Дослідження цих стратегій дозволяє краще зрозуміти специфіку перекладу фантастики та сприяє підвищенню якості перекладів у майбутньому.

Переклад - це складний процес, який вимагає глибокого розуміння мови і культури тексту першоджерела. Водночас, важливим є досконале володіння мовою перекладу.

Важливо зазначити, що цільовий текст є результатом складного перекладацького процесу. Дослідження перекладацьких стратегій та трансформацій дає глибше його розуміння і допомагає оцінити перехід від тексту оригіналу до тексту перекладу.

Засобами для досягнення адекватності твору іншою мовою є різноманітні перекладацькі трансформації, зокрема лексико-семантичні та стилістичні перетворення, що дозволяють перекладачеві зберегти зміст, стиль та емоційне забарвлення оригіналу, що є особливо важливим для художньо-поетичних творів.

Питання класифікації перекладацьких трансформацій - завдання не з легких, а тому різні дослідники пропонують свої підходи до їхнього поділу. Однак більшість фахівців сходяться на думці, що трансформації, зумовлені мовними відмінностями, повинні впливати лише на зовнішню форму висловлювання, не змінюючи його суті.

Що стосується комплексних трансформацій, то сучасна теорія перекладу не дає однозначного визначення, що ускладнює їхнє вивчення та класифікацію. Тому розробка чіткого визначення комплексної перекладацької трансформації є важливим завданням для сучасного перекладознавства.

Переклад є важливим інструментом збагачення та розвитку мови. Презентуючи твори світової літератури іншою мовою, перекладачі вводять в українську мову нові слова, поняття та стилістичні засоби. Недостатня кількість української літературної критики перешкоджає об'єктивному аналізу власної роботи, що ускладнює виявлення помилок та кращу адаптацію до специфіки перекладу наукової фантастики. Це, в свою чергу, гальмує розвиток перекладацької майстерності. Дослідження лексико-стилістичних та синтаксичних трансформацій у перекладі роману "Дюна" Ф. Герберта допоможе зрозуміти, як саме переклад впливає на розвиток української мови та які виклики стоять перед перекладачами при роботі з текстами, що містять багато новотворів та специфічної термінології. Цей епічно-філософський твір – не просто фантастичний роман. Він має глибокий підтекст, що порушує питання екології, політики та людської природи. Український переклад дозволяє читачам долучитися до обговорення цих питань та доповнити свої знання з окреслених тем. Таким чином, дослідження лексико-стилістичних та синтаксичних трансформацій у перекладі "Дюни" є актуальним та важливим завданням, що сприятиме кращому розумінню специфіки перекладу фантастичної літератури, розвитку української мови та культури.

Мета дослідження - здійснити аналіз лексико-стилістичних трансформацій в перекладі роману "Дюна" Френка Герберта та оцінити їхній вплив на адекватність перекладу.

Завдання магістерської роботи:

- проаналізувати основні теоретичні підходи до перекладу, зокрема теорії адекватного перекладу, еквівалентності та перекладацьких трансформацій;
- дослідити проблеми перекладу специфічного лексикону та збереження стилістичних особливостей жанру;
- виконати зіставний аналіз роману "Дюна" Ф. Герберта в оригіналі та українському перекладі;
- визначити типи трансформації лексичного та стилістичного характеру та їхній вплив на адекватність перекладу.

Об’єкт дослідження – англomовний текст роману Ф. Герберта “Дюна” та його український переклад, виконаний Анатолієм Пітиком та Катериною Грицайчук.

Предмет магістерського дослідження - лексико-стилістичні перетворення, що використовуються в перекладі з англійської мови на українську.

У процесі роботи необхідними стали такі **методи дослідження**: аналіз тексту для виявлення та класифікації трансформацій; контекстуальний аналіз для визначення значення слів з урахуванням контексту; лексичний аналіз мовних одиниць та їхньої взаємодії; стилістичний аналіз (дослідження стилістичних особливостей); бібліографічний метод (збір та аналіз літератури); компаративний аналіз; синтез; узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі лексико-стилістичних трансформацій, застосованих у українському перекладі роману Френка Герберта “Дюна”, з метою оцінки їх впливу на адекватність та еквівалентність перекладу. Дослідження виходить за межі попередніх робіт, зосереджуючись на взаємодії лексичних та стилістичних трансформацій та їхньому впливі на створення ефекту природної мови в перекладі. Систематизація та аналіз використаних перекладацьких прийомів,

зокрема в контексті специфіки науково-фантастичного жанру, дозволяє з'ясувати особливості та ефективність різних стратегій перекладу і сприяє подальшому розвитку теорії та практики перекладу художньої літератури.

Практична значущість одержаних результатів полягає у можливості використання проведеного аналізу лексико-стилістичних трансформацій у навчальному процесі підготовки перекладачів. Виявлені закономірності та стратегії перекладу науково-фантастичної літератури, а саме роману “Дюна”, можуть бути застосовані під час розробки методичних рекомендацій та практичних завдань з перекладу для студентів вищих навчальних закладів. Результати дослідження також корисні для практикуючих перекладачів, оскільки надають глибше розуміння специфіки перекладу художньої літератури з багатою термінологією та унікальними мовними засобами, допомагаючи уникнути помилок та покращити якість перекладів.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури. Загальний обсяг роботи – 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ

1.1 Історія розвитку жанру

Наукова фантастика (НФ) - це жанр, що розширює межі реальності, досліджуючи можливості, виклики та наслідки наукових та технологічних досягнень. Це не просто фантастичний жанр, а потужний інструмент для обговорення актуальних проблем людства, соціальних, етичних та філософських питань.

Основу жанру наукової фантастики становить жанр фантастика. Розглянемо його детальніше у широкому розумінні.

Термін «фантастика» тлумачиться як літературний жанр, а також твори, що описують явища, події нереальні, не існуючі в дійсності, які містять казкові образи. Художня література взагалі, а отже й фантастика, - це насамперед пізнання через образне узагальнення [28].

Тобто фантастичні розповіді будують вигадані світи, що не існують у реальному житті. Ці світи повністю відрізняються від нашого, порушуючи закони дійсності та створюючи унікальний, нереальний досвід для читача.

Фантастика живиться елементами, які переступають межі реальності. Це можуть бути вигадані істоти, персонажі чи цілі світи, надприродні здібності, абстрактні ідеї, що формують сюжет, або навіть незвичайні об'єкти, наділені магією. Також фантастичний елемент може з'явитися уві сні головного героя, надаючи твору особливе значення.

Фантастика – це багатогранний жанр, який може виступати як окремий напрямок, так і поєднуватись з іншими літературними стилями. Це пояснює її величезну популярність, адже вона може зацікавити різноманітну аудиторію з різними смаками та інтересами.

Фантастика охоплює безліч напрямків, таких як фентезі, наукова фантастика, космічні пригоди, бойові дії, романтика, соціальні проблеми, містика та жахи. Домінування одного з цих напрямків формує окремі під-жанри.

Звернемо увагу на наукову фантастику – окремий художній підвид, який заслуговує на детальніший розгляд.

Єдиного визначення поняття “наукова фантастика” не існує, оскільки дослідники мають різні підходи до розуміння поняття. Крім цього, під науковою фантастикою мають на увазі раціональні пояснення того, що не існувало. Таке розуміння пояснення, своєрідна «науковість» виступає і як художній прийом., і як метод творчості. Під науковою фантастикою мають також на увазі жанр чи вид мистецтва [19].

Яків Перельман запропонував поняття «науково-фантастичний» як літературознавче ще у 1914 р. Згодом (1926 р.) Х'юго Гернсбек подає визначення наукової фантастики і пояснює, що сюди належать захоплюючі романтичні історії, які базуються на наукових фактах та передбаченні. Такі художні твори створювали - Г. Веллс , Ж. Верн, Е. А. По – класики жанру . Роберт Гайнлайн У 1947 р. запропонував для такої літератури стисле визначення - «література міркувань». Схоже поняття вживав Єфремов - «література логічних міркувань».

Надалі (1959 р.), Р. Гайнлайн визначає наукову фантастику як реалістичне міркування про можливі майбутні події, які засновані на адекватному знанні про реальний світ, про минуле і сьогодення. При цьому слід розуміти природу та роль наукового методу. Культуролог Арон Гуревич, науковою вважає фантастику, де матеріальні сили - природа або людина – створюють незвичайне [19].

Таким чином, наукову фантастику найчастіше визначають як жанр мистецтва, у тому числі літератури, що спирається на фантастичні вигадки в різних наукових сферах, зокрема в точних, природничих та гуманітарних науках.

Рей Бредбері про наукову фантастику висловлювався у виданні “The Paris Review”: “Наукова фантастика - це будь-яка ідея, яка виникає в голові, якої ще не існує, але скоро з'явиться, і яка змінить все для всіх, і ніщо вже ніколи не буде таким, як раніше. Як тільки у вас з'являється ідея, яка змінює

якусь маленьку частину світу, ви пишете наукову фантастику. Це завжди мистецтво можливого, а не неможливого” [36]. Ми пропонуємо саме такий варіант перекладу цих думок українською мовою.

Ключові риси наукової фантастики узагальнено можна подати наступним чином:

а) Наукове підґрунтя: базується на реальних наукових принципах, проте використовуються гіпотетичні технології або імовірні закони.

б) Фантастичні елементи: наукова фантастика часто використовує фантастичні елементи, такі як космічні подорожі, штучний інтелект, генетична інженерія, паралельні світи та інші незвичайні концепції.

в) Роздуми про майбутнє: фантастичні твори пропонують дослідити різні можливі майбутні сценарії, вивчити потенційні наслідки людського розвитку та виклики, що можуть виникнути на шляху прогресу.

г) Соціальні та етичні проблеми: НФ часто ставить під сумнів соціальні норми, етичні цінності та людські взаємини, а також демонструє вплив технологій на людство.

Можна зробити висновки про наявність різноманітних *жанрів науково-фантастичних творів*, як от:

а) Космічна опера: пригоди в космосі, міжзоряні подорожі, контакти з інопланетянами (“Фантастична подорож” (1951) Айзека Азімова, “Зоряні війни” (1977) Джорджа Лукаса.

б) Кіберпанк: футуристичні мегаполіси, кібернетика, штучний інтелект, соціальна нерівність (“Нейромант” (1984) - Вільям Гібсон, “Злам” (1985) - Брюс Стерлінг).

в) Дистопія: темні світові сценарії, де людство зазнає пригнічення, тоталітаризму або екологічної катастрофи (“1984” (1949) - Джордж Оруелл, “Дивергент” (2011) - Вероніка Рот).

г) Соціальна наукова фантастика: фокусується на соціальних проблемах, таких як дискримінація, гендерна рівність, уряд та влада (“Основи” (1951) - Айзек Азімов, “Оповідь служниці” (1985) - Маргарет Етвуд).

д) Наукова НФ: більше уваги приділяє науковим концепціям, фізичним законам та їхнім наслідкам (“2001: Космічна одіссея” (1968) - Артур Кларк, “Марсіанські хроніки” (1950) - Рей Бредбері).

Наукова фантастика відіграє визначальну роль у формуванні нашого світогляду. Вона спонукає нас виходити за межі звичних уявлень, штовхаючи наші розуми до нових горизонтів, надихаючи на інновації та відображаючи складність і виклики сучасного світу.

НФ заохочує уяву та критичне мислення, спонукаючи нас дивитися на світ з різних перспектив, досліджувати незвідані території та замислюватися про можливі сценарії майбутнього. Її пророчі ідеї часто надихають на створення технологій, які згодом стають реальністю.

Крім того, НФ рефлексує на актуальні проблеми людства, допомагаючи усвідомити наслідки наших дій і спрямувати зусилля на пошук рішень.

Культурний вплив НФ неоціненний - вона формує наше уявлення про майбутнє, надихає на створення нових ідей та технологій, а також збагачує нашу культурну спадщину.

Історія наукової фантастики (НФ) - це захоплива подорож, що проходить через століття, від ранніх міфів і легенд до сучасних футуристичних романів та фільмів. Багато древніх міфів та легенд про космічні подорожі, чудовиськ та незвичайні світові явища можна розглядати як перші прояви наукової фантастики. В середньовіччі поширюється фантастична література про

чарівників, драконів та незвичайні істоти, що закладає основи для майбутніх фантастичних жанрів.

17 столітті Джонатан Свіфт у "Подорожах Гулівера" сатирично викриває суспільство через опис фантастичних світів та незвичайних істот. У 18 столітті Людвіг Гьоте в "Фаусті" розглядає тему технічного прогресу та його можливих наслідків для людства.

Епоха "золотого віку" (1870-1950) заклала фундамент для наукової фантастики як жанру. Жюль Верн у "20 тисяч льє під водою", "Навколо світу за 80 днів" заклали основи для космоопери (наукова фантастика про космічні пригоди з героями, масштабними подіями (часто війнами) на інших планетах і з умовною екзотикою [16]) та "hard sci-fi" (наукова фантастика, де головне - точність і наукові деталі. Вона спирається на реальні наукові принципи і зосереджується на космосі, технологіях та природничих науках [9]). Герберт Веллс у "Війна світів", "Машина часу" почав використовувати наукову фантастику як засіб для соціальної сатири та політичної критики. Едгар Алан По у "Викрадене з ящика у Моргу" закладає основи для детективної наукової фантастики та дослідження розумових здібностей.

"Срібний вік" (1950-1980) визначив напрямки розвитку наукової фантастики. Айзек Азімов у своїх творах "Фундація", "Я, Робот" прогнозує розвиток наукової фантастики та дослідження етичних питань в галузі технологій. Артур Кларк у "2001: Космічна одісея" закладає основи для "space opera" та роздумів про місце людства в космосі. Філіп К. Дік у "Мандри андроїда за електричними вівцями" закладає основи для кіберпанку та дослідження природи реальності.

Сучасна наукова фантастика продовжує еволюціонувати, відбиваючи зміни в науці, технологіях, суспільстві. "Нова хвиля", що з'явилась в 1960-х роках, розширює межі наукової фантастики, включаючи психологічний реалізм, експериментальну прозу, незвичні сюжетні лінії. "Цифрова наукова фантастика" характеризується використанням комп'ютерних технологій, віртуальної реальності, штучного інтелекту. "Наукова фантастика"

фокусується на наукових концепціях та їхніх наслідках для людства, використовує більше наукових фактів та принципів. "Соціальна наукова фантастика" досліджує соціальні проблеми, етичні питання та вплив технологій на людське суспільство.

Фантастичний жанр зіграв визначальну роль у формуванні людського суспільства, змушуючи нас по-новому поглянути на складні взаємини між людиною та природою, наукою та технікою. Завдяки цій літературі ми можемо краще зрозуміти серйозність викликів, з якими зіткнеться майбутнє людства, та усвідомити відповідальність за свої дії перед собою та наступними поколіннями.

Наукова фантастика постійно еволюціонує, відбиваючи зміни в науці, технологіях, суспільстві. Цей жанр продовжує надихати уяву читачів та глядачів, став значним культурним явищем, що формує наше уявлення про майбутнє.

1.2 Лінгвістичні особливості текстів наукової фантастики

Наукова фантастика, як і будь-який інший жанр, має свою унікальну мову. Автори використовують специфічні мовні засоби та прийоми, щоб створити науково-фантастичні образи, описати відповідних персонажів та інші елементи світу.

Специфічна лексичні одиниці та мовні структури нечасто зустрічаються в повсякденному спілкуванні і їх важко зрозуміти окремо від контексту твору. Розглянемо детальніше особливості мови наукової фантастики.

Наукова фантастика нерозривно пов'язана з наукою, яка стає основою для створення унікального світу в творі. Використання наукових термінів, специфічних для кожної галузі знань, є невід'ємною частиною цього процесу.

У науковій літературі зустрічаємо різні визначення поняття термін.

Під поняттям «термін» маєтсья на увазі слово або словосполучення, яке виражає чітке поняття у певній науковій галузі, у культурі, техніці, мистецтві

чи суспільно-політичному житті. Така лексична одиниця - це слово, яке має чітку дефініцію. Зміст позначеного терміном поняття є зрозумілим завдяки самій дефініції. Вона лаконічно описує та вказує на суттєві ознаки явища, та його зміст [18, с. 131].

У науково-фантастичних творах не обійтися без використання термінів та термінологічних словосполучень. Це пояснюється постійним прогресом у науці та техніці, який фантастичні автори відображають у своїх творах. Терміни в науковій фантастиці найчастіше виконують дефінітивну та номінативну функції, тобто називають конкретні предмети або явища, використовуючи їх у прямому значенні.

Важливо розуміти, що наукові терміни бувають загальними та специфічними, тобто притаманними певній галузі знань. Їхнє використання може ускладнити текст, адже для розуміння та перекладу потрібні спеціальні знання.

Особливість наукових термінів полягає в їхній чіткій дефініції, що обмежує їхнє значення та позбавляє можливості використання синонімів. Також їм властива відсутність образності та експресії. Їхнє завдання - не створювати естетичний ефект, а надавати точну та зрозумілу інформацію читачеві.

Термін повинен бути усталеним і вживатися тільки у зафіксованій у словнику формі [18, с. 132].

Наукова фантастика, зображуючи незвичні світи, відходить від стандартних реалій, створюючи унікальні умови та правила. Тому беззаперечно, переклад квазіреалій є однією з ключових проблем, що постає перед перекладачами.

Квазіреалії – це об'єкти, які створює сам автор у своїй уяві для характеристики вигаданого світу, де відбуваються події художнього твору. Уявний світ буває казковим чи фантастичним [21, с. 182].

Такі поняття-реалії - це своєрідні будівельні блоки вигаданих світів в науковій фантастиці. Вони дозволяють авторам формувати унікальні риси та

особливості цих світів. При цьому вимальовується їхня окремішність від нашої реальної дійсності, помітним є їхній контраст у порівнянні з назвами нашої у нашій реальності. Отже, це - вигадані поняття, що описують культуру, традиції, природу, народ та інші елементи фантастичного світу, і є квазіреаліями.

Відтворення квазіреалій є одним з найбільш складних завдань, що стоять перед перекладачами фантастичної літератури. Перш ніж передавати значення квазіреалій, необхідно розшифрувати їхнє значення в контексті твору. Це пов'язано з тим, що автори фантастики часто вигадують нові науково-технічні засоби, для яких потрібно створити нові лексико-семантичні одиниці. Іноді для їх позначення використовують загальноживані слова, які набувають нового значення в контексті, перетворюючись на семантичні неологізми. У таких випадках на допомогу приходять okazionalizmi – слова, що виникли в контексті твору, значення яких визначається контекстом або складовими частинами слова.

Художній твір завжди дає простір для словотворення. Автори прагнуть створити нові слова, щоб точніше передати свої ідеї та образи. Наукова фантастика - не виняток, і вона часто стає джерелом нових науково-технічних слів та реалій. Тому неологізми є важливою частиною лінгвістичних особливостей фантастичних творів.

Неологізми - слова-новотвори, які виникли у мові на сучасному етапі її розвитку. Мовці усвідомлюють новизну. Також неологізми можуть бути вжиті в окремому мовленнєвому акті, у тексті або у мові певного автора. Тому їх називають як стилістичні чи індивідуально-авторські неологізми [20]. Такі новотвори часто виникають в певних галузях, зрозумілих тільки фахівцям. Вони можуть розвиватися в трьох напрямках: залишатися неологізмами в певній галузі, ставати поширеними серед інших людей і переходити в загальноживані слова або зникати з часом.

Неологізми можуть виникати шляхом запозичення з інших мов або створюватися письменниками та журналістами. Авторські неологізми, які

також називають okazіоналізмами, використовуються для додавання виразності та образності до твору. Такі слова рідко стають загальноновживаними, адже їх мета – не поширення, а вираження експресивності та художнього наповнення. Вони привертають увагу читача до форми та змісту слова.

Автор може використовувати okazіоналізми з різних причин а саме: точніше виразити свою думку; підкреслити своє ставлення до предмета або явища; привернути увагу до значення слова; уникнути повторення.

Okazіоналізмам притаманні виразність, образність та емоційність, що робить їх незвичайними та специфічними.

Отже, наукова фантастика вирізняється використанням наукових термінів, квазіреалій, неологізмів та okazіоналізмів. Ці елементи роблять твір виразнішим, емоційнішим і дозволяють повністю відобразити як наукову, так і фантастичну складову. При читанні та перекладі науково-фантастичного твору важливо звертати увагу на ці особливості.

1.3 Труднощі перекладу англomовної фантастики українською мовою

Наукова фантастика, як жанр, постає складним випробуванням для перекладачів, особливо для початківців. Відсутність достатньої кількості вітчизняної літературної критики ускладнює можливість самоаналізу та виявлення власних помилок, що могло б сприяти кращому розумінню особливостей перекладу наукової фантастики та подальшому вдосконаленню перекладацької майстерності.

Невизначеність критеріїв оцінки перекладів наукової фантастики призводить до того, що перекладачі не можуть вільно орієнтуватися в специфіці жанру і здійснювати свідомий вибір найкращих перекладацьких рішень. Це, в свою чергу, негативно впливає на якісь перекладів, оскільки часто спричиняє спотворення змісту та стилістичних особливостей твору, що ускладнює його розуміння читачем.

Перекладач наукової фантастики стоїть перед складним завданням: зберегти баланс між науковою точністю та фантастичною уявою, запропонованою автором.

Важливо дотримуватись межі, яку автор визначив у своєму творі, щоб переклад не став надмірно науковим або, навпаки, втратив елемент фантастики та незвичайності.

Усі ці фактори впливають на образи та їхнє зображення в тексті. Кожне слово, використане автором, має свою мету, яку перекладач повинен розпізнати та відтворити в мові перекладу.

Наукова фантастика, як окремий жанр, має свою специфічну мову. Вона відрізняється від інших жанрів використанням наукових термінів, неологізмів, okazіоналізмів та квазіреалій. Ці елементи створюють унікальний стиль і атмосферу наукової фантастики, але також ускладнюють процес перекладу.

Наукові терміни потребують точного відтворення, оскільки вони є інформативним інструментом. Неологізми, okazіоналізми та квазіреалії, в свою чергу, є словотворчими засобами, що надають тексту експресивність та емоційність.

Простий переклад наукових термінів може зробити текст сухим і нецікавим, а опускання словотворчих засобів призведе до втрати оригінального стилю та характеру твору.

Переклад наукової фантастики створює труднощі, адже жанр насичений елементами, які потребують особливого підходу. Часто саме першим кроком перекладу, тобто перше рішення щодо підходу, визначає успіх всього процесу.

В більшості випадків ключовим елементом науково-фантастичної літератури є фантастична ідея або ж низка фантастичних ідей, на думку С. О. Філоненко:

- винахід (незвичний для сучасників);
- відкриття (відкриваються нові можливості: подорож у часі та просторі);

- ірреальне місце дії (паралельний світ, інша галактика);
- утопічна або антиутопічна соціально-політична система;
- вигадана істота або об'єкт із незвичними властивостями (мутант, певна матерія та ін.)
- ірреальна ситуація, напряду пов'язана із наукою і технікою [29, с. 152].

Відтворення визначальних мовних елементів наукової фантастики в перекладі може стати справжнім викликом, адже мова перекладу не завжди має точні відповідники для унікальних термінів, понять та ідей, які автор використовує у своєму творі.

Для точного перекладу науково-фантастичних творів, збереження їхньої суті та стилю, необхідно використовувати різноманітні перекладацькі техніки. Це включає в себе стиснення, спрощення, лексичні заміни, конкретизацію, узагальнення, додавання, розділення, перефразування, скорочення, розширення значень, акцентування, нейтралізацію, функціональну заміну та інші методи.

Розглянемо детальніше нюанси та інструменти перекладу кожного з характерних мовних елементів наукової фантастики.

Переклад термінів у науковій фантастиці - це справжнє мистецтво, що потребує балансу між точністю та художньою цінністю. З одного боку, важливо зберегти оригінальний зміст терміна, щоб читач міг зрозуміти наукові концепції, що лежать в основі твору. З іншого боку, перекладач повинен враховувати естетичні аспекти мови, щоб текст звучав природно та захоплююче.

Хоча наявність словників, що містять переклади багатьох термінів, у тому числі науково-технічних, полегшує роботу перекладача, кожен конкретний випадок може створювати певні труднощі. Деякі слова можуть використовуватись як терміни в різних галузях, маючи при цьому різні

значення. Тому перекладач має спочатку визначити сферу застосування терміна та мати ґрунтовні знання у цій сфері, щоб точно відтворити його значення.

Для таких термінів існує декілька варіантів перекладу:

а) використання вже наявного аналогу-терміна в мові перекладу. Це можна назвати еквівалентним перекладом. Наприклад, замість “spacescraft” (космічний корабель) можна використовувати “космічний апарат”, додавши при потребі уточнення: “космічний апарат, тобто корабель, призначений для польотів у космосі”. При цьому останнє є властивим для науково технічних текстів.

б) перекладачі можуть використовувати неологізми, створюючи нові слова або додаючи суфікси та префікси до вже існуючих, щоб точно передати значення оригінального терміна. Цей процес може ґрунтуватися на різних лексичних перекладацьких трансформаціях, що дозволяють збагатити мову перекладу. Цей спосіб цілком придатний у випадку перекладу з англійської на українську мову, яка є синтетичною і з розвиненою системою флексій.

Пропонуємо для розгляду випадки трансформацій при перекладі термінів:

- Калькування - це переклад, що ґрунтується на заміні лексичних одиниць оригінального тексту їхніми аналогами в мові перекладу. Іншими словами, це дослівний переклад, як, наприклад, “spaceship” – “космічний корабель”.

- Транскрипція - це запис звучання слова з використанням символів мови-перекладу. Тобто, слово записується так, як воно звучить в мові-оригіналі. Наприклад, англійське слово “computer” – “комп'ютер”.

- Транслітерація - це передача буквеного складу слова з використанням букв мови-перекладу. Тобто, слово записується з використанням тих самих букв, що й в мові-оригіналі, але з використанням наявних у мові-перекладі символів. Наприклад, англійське слово “Autobahn” – “Автобан”.

- Конкретизація - коли широке значення перетворюється на більш вузьке. Наприклад, термін “space travel” спочатку мав широке поле значення, але в процесі трансформації отримав більш конкретне значення (міжзоряні подорожі) порівняно з тим, що у тексті оригіналу.

- Генералізація - охоплює більш широке поле вживання. Якщо ми замінюємо конкретний термін, наприклад “rifleman” (стрілок), більш широким, наприклад “солдат”, ми здійснюємо генералізацію.

Перекладаючи терміни, слід враховувати не тільки їх пряме значення, а й контекст, в якому вони використовуються. Важливо переконатися, що переклад адекватно відображає значення терміна в межах конкретної ситуації, враховуючи всі фактори, які впливають на його трактування.

Якщо говорити про квазіреалії, то вони відіграють ключову роль у формуванні експресивного світу твору, адже вони створюють унікальну атмосферу фантастики, розкриваючи її сутність. Перекладач повинен максимально точно передати значення кожної квазіреалії, зберегти її специфічний характер, який автор заклав у своєму творі.

У лінгвістиці існує кілька типів квазіреалій, і для кожного з них характерні свої особливості, що визначають підходи до перекладу.

При перекладі квазіреалій (ксеонімів), що є чужими для мови перекладача і не мають суттєвого впливу на образ, доцільно використовувати механістичну трансплантацію, тобто залишити їх у вихідному вигляді. Такі

квазіреалії, відомі як ксеоніми, використовуються для створення специфічного оточення і не потребують перекладу.

Калькування може бути ефективним, якщо воно дозволяє зберегти значення квазіреалії, що є зрозумілим для читача та логічно вписується в контекст твору. Якщо ж калькування та аналогія не підходять, то перекладач повинен використовувати модуляцію, щоб передати значення квазіреалії. Модуляція передбачає створення нового слова, що логічно пов'язане з вихідним, або ґрунтується на причинно-наслідкових зв'язках.

Ще один тип квазіреалій - це поліоніми, вигадані автором слова, які відіграють важливу роль у формуванні фантастичного образу. Перекладач повинен передати їхнє значення, використовуючи різні методи, як-от калькування, аналогію або модуляцію.

Щоб читач міг краще зрозуміти текст, необхідно використовувати ще й інші прийоми, зокрема додавання. Перекладач може додати уточнення або розширити значення квазіреалії, щоб зробити її зрозумілішою для читача, який не знайомий з оригінальним мовним середовищем. Це може бути у вигляді короткого пояснення, синоніма або деталізації, яка допоможе зрозуміти контекст.

Іноді, для кращого розуміння твору та адекватного відображення образу, перекладач сам створює квазіреалії, які відсутні в оригіналі. Такі слова називають ідіонімами. У процесі їх створення можуть використовуватися різні прийоми, як-от синонімізація, тобто заміщення оригіналу близьким за значенням словом, або компенсація, коли перекладач передає значення певного явища через нову квазіреалію.

Переклад квазіреалій – це завдання, що потребує від перекладача особливої уваги та відповідальності. Квазіреалії несуть в собі елемент фантастичності, який формує образність всього твору, створюючи унікальний фантастичний світ і його атмосферу. Якщо неправильно інтерпретувати значення певної квазіреалії, це може призвести до спотворення сенсу твору та

його образного змісту, втрати того унікального світу, який автор створив у своєму науково-фантастичному творі.

Переклад okazіоналізмів також потребує окремого розгляду. Okazіоналізми - це справжнє надбання письменників, адже вони дозволяють автору не тільки висловити власні думки та почуття, а й привернути увагу читача до них, надаючи твору унікальності та експресивності.

Трапляється, що при роботі над текстом не надається належна увага okazіоналізмам. Вони можуть бути проігноровані, що є помилкою, яка виникає через неуважність або незнання перекладача. Перекладач може вирішити, що слово є звичайним і перекласти його буквально, без урахування його експресивного значення.

Переклад okazіоналізмів - це складний процес, що потребує не тільки лінгвістичних знань, а й глибокого розуміння художнього задуму автора. Спершу перекладач має проаналізувати okazіоналізм, вивчити його значення в контексті твору, врахувати культурні особливості та реалії автора, що вплинули на його створення. Тобто, перекладач повинен зрозуміти “природу” okazіоналізму. Далі відбувається відтворення okazіоналізму в мові перекладу, зберігаючи його мету та переносячи культурні особливості з мови оригіналу.

Пропонуємо варіанти підходів та використання трансформацій при перекладі okazіоналізмів:

- Транскрипція та транслітерація - це методи передачі слова шляхом відображення його звукової або графічної форми. Ці методи не передбачають творчого підходу до перекладу, а є поширеними прийомами відтворення лексичних одиниць.
- Калькування - це метод перекладу, який займає проміжне місце між безеквівалентним перекладом та творчим перекладом. Цей метод є доволі простим, оскільки полягає у заміні слова на його аналог в мові перекладу (Обидва прийоми детальніше розглянуто вище).

- Описовий метод - перекладу використовують для збереження емоційності та змісту слова, особливо при перекладі okazіonalіzmів. Цей метод потребує творчого підходу, адже перекладач описує значення слова так, як його зрозумів. Однак недоліком описового методу є можлива багатослівність.

- Еквівалентний метод перекладу - використовується для передачі okazіonalіzmів шляхом заміни їх на слова, які вже існують у мові перекладу. Ці слова не є okazіonalіzмами, але мають спільне значення з оригінальним словом. Недоліком цього методу є втрата авторства okazіonalіzму. Читач не зможе зрозуміти, що це саме автор твору підкреслює свою думку або почуття таким незвичним словом.

Також створення власного okazіonalіzму є досить цікавим і творчим способом перекладу. Цей метод дозволяє повністю передати значення, яке автор закладав в okazіonalізм, і максимально зберегти його унікальність.

Якщо говорити в загальному, то серед численних перекладацьких технік, що застосовуються під час перекладу наукової фантастики, варіантні відповідники є найпоширенішим і найулюбленішим інструментом для фахівців.

Розглянемо фрагмент з серії оповідань Айзека Азімова “Я, Робот”. Наприклад:

“It was a large, clumsy unbeautiful robot, *smelling* of machine-oil and *designed* for the projected *mines* on Mercury”[40, с. 2].

“То був великий, незграбний і потворний робот, від якого *тхнуло* мастилом; *призначався* він для *копалень* на Меркурії, що тоді проектувалися” [1, с. 1].

Бувають ситуації, коли використання лише варіантних відповідників не забезпечує повного та точного перекладу. У таких випадках фахівці з

перекладу вдаються до контекстуальної заміни, яка дозволяє знайти найбільш відповідний варіант з урахуванням контексту:

“I’ll *coagulate* your brains with *alternating current*”[40, с. 38].

“Я *випечу* ваш мозок *електричним струмом!*” [1, с. 10].

Хоча трапляються й винятки, це явище зустрічається нечасто, адже сам термін несе в собі чітку інформацію, яку необхідно передати читачеві без будь-яких спотворень або двозначного розуміння.

Отже, для науково-фантастичного дискурсу властивим є використання певного пласту лексичних одиниць. Характерним є вживання авторами термінологічних понять, okazіоналізмів, неологізмів та квазіреалій. У перекладі можуть виникати труднощі при відтворенні таких лексичних одиниць. Трансформаційні перетворення є прийомом, що сприяє вирішенню перекладацьких завдань у випадках, коли відсутні словникові відповідники. Останнє стосується термінів. Серед трансформацій поширеними для цього є калькування, транскодування чи контекстуальна заміна.

РОЗДІЛ 2.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

2.1 Поняття адекватного та еквівалентного перекладу

Питання про суть адекватного перекладу виникало ще у давні часи і розуміли його по різному. Проте невирішеними й нині залишаються питання труднощів й проблем у вираженні певних категорій у вихідному тексті засобами цільової мови. Основна причина – неможливість дібрати ті одиниці перекладу, які б підійшли найближче, будучи вираженими на тих же мовних рівнях – лексичному, фонологічному, лексико-граматичному, морфологічному, синтаксичному – чи на суміжних рівнях. Наприклад, мовна ситуація сприяє створенню додаткових відтінків значення, що ускладнює завдання перекладача. Точний вибір відповідників є критичним, оскільки невірна інтерпретація одиниці мовлення може призвести до спотворення інформації та ускладнити сприйняття повідомлення в цілому.

Адекватний переклад ставить в центр уваги реципієнта, тобто того, хто буде читати або слухати перекладений текст. Це особливо актуально для текстів, які спочатку не призначалися для перекладу, а створювалися для внутрішнього користування в межах певної мовної спільноти. У таких випадках саме реципієнт визначає, наскільки переклад успішно замінює оригінал в комунікативному плані та чи дозволяє він досягти поставлених комунікативних цілей. З огляду на це, деякі дослідники пропонують розрізняти різні рівні адекватності перекладу.

Питання вибору між “дослівним” та “вільним” перекладом постійно постає в дослідженнях, присвячених методам перекладу, хоча чітких критеріїв для визначення міри дослівності або меж вільності перекладу досі не існує. Варто зазначити, що дослідження, спрямовані на розробку методично обґрунтованих оцінок якості перекладу, зустрічаються рідко і зазвичай не є основним фокусом досліджень. Тим не менш, створення адекватного перекладу залишається однією з головних задач перекладача. Дослідниця Н.

Складчикова окреслює чотири *параметри адекватності* перекладу, які стосуються відтворення певного виду інформації [31; 26]:

- 1) семантичної інформації;
- 2) емоційно-оціночної інформації;
- 3) експресивної інформації;
- 4) естетичної інформації.

Точна передача семантичної основи образного вислову оригіналу призводить до створення адекватного образу мовою перекладу, який зберігає номінативну функцію та смисловий зміст оригіналу. Важливо зазначити, що в різних мовах існує певна кількість образних висловів, які мають схожу силу експресії. При цьому сила експресії не залежить від типу лексичної трансформації, яка була застосована для збереження семантики образного засобу.

У текстах перекладів можна виділити кілька основних типів помилок, які групують у чотири категорії. Кожен з типів помилок різною мірою позначаються на оцінюванні якості перекладеного тексту.

Тип 1. Помилки, які спотворюють зміст першотвору. У результаті подається інша ситуація та відбувається дезінформація. Причина – у неправильному розумінні частини змісту оригіналу.

Тип 2. Помилки, які передають зміст першотвору неточно, з деяким його викривленням. Окремі деталі опису ситуації перекладені не досить точно. Такі помилки спричинені неповним розумінням значення окремих слів або через неправильну оцінку відповідності значень термінів у мовах. Прикладом такого роду невідповідності може бути передача зазначення часового періоду, що виникає часто серед перекладачів-початківців: *in the 1990's*. – у 1990 році. Коректним буде варіант «у дев'яностих роках» (період, що охоплює кілька років, а не один рік).

Тип 3. Помилки, які не спричиняють спотворення загального змісту тексту, але знижують якість тексту. Автор перекладу відхиляється від стилістичних норм, використовує нетипові для такого типу текстів слова,

зловживає технічними жаргонізмами чи запозиченнями. Такі помилки не є суттєвими для загальної оцінки якості перекладу. Часом ці відхилення не вважають помилками.

Тип 4. Помилки, пов'язані з відхиленням від норм мови перекладу. Вони не впливають на рівень еквівалентності перекладу. Перекладачеві слід навчитися як долати копіювання структур висловлювання, властивих мові оригіналу. Такі відхилення свідчать про загальний рівень володіння перекладачем цільовою мовою та культуру його мовлення перекладача [33; с. 2].

Окремої уваги потребує такий засіб перекладацьких трансформацій як **компенсація**. Компенсація – це потужний інструмент перекладача, що дозволяє передати не просто слова, а й саму суть оригіналу. Втрачаючи деякі елементи під час перекладу (наприклад, гру слів або діалект), перекладач може "компенсувати" їх іншими способами, щоб зберегти стиль, атмосферу, красу та інформацію вихідного тексту.

Переклад можна порівняти з пазлом. Деякі деталі можуть не підійти, але перекладач знаходить інші, які гармонійно доповнюють картину. Це може бути заміна діалекту на більш зрозумілу розмовну мову, пояснення гри слів або використання образного опису, щоб передати атмосферу.

Головне – досягти адекватності не на рівні окремих слів, а на рівні всього тексту. Читач повинен отримати таке ж враження, як і від оригіналу, навіть якщо деякі деталі були "скомпенсовані".

Деякі елементи потребують компенсації: розмовну мову, діалекти; соціальні та територіальні особливості мови; дитяче мовлення, ламану мову; гру слів, каламбури; елементи, що не мають прямих відповідників у мові перекладу.

При перекладі художнього тексту широко застосовується метод адекватних заміन. Його суть у тому, що перекладач не повинен використовувати перші словникові значення слів чи фраз, а у тому, що для адекватного вираження думки іншою мовою слід відшукати вирішення

перекладацької задачі, виходячи із загального розуміння: змісту, ідейного напрямку та стилю першоджерела [15 ; 178].

Відхилення від літературної мови в оригіналі можуть вказувати на соціальний статус, походження чи індивідуальні особливості мовлення персонажа, і їх необхідно відповідним чином відтворити в перекладі. Часто перекладач змушений вдаватися до нелокальної компенсації, відходячи від словникових відповідників, щоб передати ці особливості. Порівняльний аналіз показує, що завданням перекладу художнього тексту є не лише збереження змісту, але й стилістичних та експресивних особливостей оригіналу. Завдяки прийому компенсації можна досягти комунікативної рівнозначності між оригіналом та перекладом. Універсальних правил для відтворення втраченого значення не існує, і перекладач має знаходити індивідуальні рішення в кожному конкретному випадку, виходячи з поставлених завдань.

Розглянемо випадки адекватного і неадекватного перекладу висловлювань:

Оригінал: “It's raining cats and dogs.”

Адекватний переклад: “Ллє як з відра.”

Неадекватний переклад: “Дощить котами і собаками.” (буквальний переклад, який не має сенсу в українській мові)

Ще один приклад для зіставлення різних варіантів перекладу:

Оригінал: “The old woman shuffled slowly down the alley.”

Адекватний переклад: “Стара повільно шкутильгала аллеєю.” (передає образ повільного та важкого руху)

Неадекватний переклад: “Стара йшла по аллеї.” (втрачає деталі та образність)

Розглянемо приклад з твору “Людина, що біжить” С. Кінга:

“Air cars” [12, с. 96]

“Машини на повітряних подушках” [42, с. 49]

Переклад терміну “air cars” як “машини на повітряних подушках” є неадекватним, оскільки він не враховує контекст та створює хибне уявлення

про спосіб пересування транспортного засобу. Більш логічними варіантами перекладу були б "літаючий автомобіль" або "повітряний автомобіль", які відповідають експліцитному значенню та контексту використання.

Тобто з прикладів ми розумієм, що адекватний переклад - це переклад, який точно передає зміст оригіналу, зберігаючи стиль, тон та наміри автора. Він враховує культурні особливості та адаптує текст до цільової аудиторії. Неадекватний переклад - це переклад, який спотворює зміст оригіналу, ігнорує стиль та контекст, або містить помилки. Він може бути незрозумілим, образливим або просто неправильним.

Таким чином, адекватність перекладу є результатом вирішення багатьох перекладацьких рішень для правильного відбору лексичних, граматичних та стилістичних засобів. Вибір одного з варіантів перекладу слова ґрунтується на розумінні контекстуальних зв'язків лексичної одиниці. Також потрібно брати до уваги прагматичний аспект висловлювання. Це складає основу точного та адекватного перекладу [4 ; с. 3].

Проте потрібно розрізняти адекватність і еквівалентність перекладу. Еквівалентність можна розглядати як ідеальний, але часто недосяжний концепт, який передбачає максимально точну передачу змісту оригіналу, його "комунікативно-функціонального інваріанту". На противагу цьому, адекватність є практичною стратегією перекладу, яка спрямована на досягнення відповідності перекладеного тексту конкретним умовам та завданням міжмовної комунікації.

Отже, адекватність перекладу передбачає відтворення стилістичних та експресивних особливостей оригіналу, тоді як еквівалентність фокусується на відповідності перекладеного тексту певним характеристикам, заданим оригіналом.

Питання адекватності та еквівалентності в перекладі набувають особливого значення, оскільки вибір стратегії перекладу, що визначає їх

співвідношення, залежить від низки факторів, які формують перекладацьку ситуацію, таких як мета перекладу, тип тексту та цільова аудиторія.

Адекватний переклад - це складне завдання, що вимагає від перекладача не лише володіння мовами, але й глибокого розуміння культурних контекстів та вміння адаптувати текст до потреб цільової аудиторії. Хоча досягнення повної адекватності може бути складним, прагнення до точної, повної та природної передачі змісту оригіналу залишається головною метою кожного перекладача.

2.2. Лексико-стилістичні перекладацькі трансформації

2.2.1. Класифікація перекладацьких трансформацій

У процесі перекладу досягнення адекватності та еквівалентності є ключовими завданнями, які вимагають від перекладача не лише глибокого розуміння обох мов, але й вміння використовувати різноманітні перекладацькі прийоми. Серед таких прийомів особливе місце займають лексико-стилістичні та синтаксичні трансформації, які дозволяють адаптувати текст до норм та особливостей мови перекладу, зберігаючи при цьому його зміст, стиль та функціональне призначення.

Адекватний текст перекладу можна досягти тоді, коли вдається вміло оперувати трансформаціями. У своїй праці О.М. Білоус виділяє чотири базових типи трансформацій:

1) перестановка - полягає у зміні порядку слів у перекладеному тексті у порівнянні з текстом-оригіналом [3; 130];

2) додавання – у перекладу виникають, коли певний смисловий елемент у тексті оригіналу необхідно передати засобами іншого рівня, наприклад, лексичні – граматичними засобами[3; 134];

3) вилучення – явище протилежне до додавання. У тексті перекладу вилучають такі слова, які є семантично зайвими. Висловлене є зрозумілим і не потребує використання зайвих слів [3; 135];

4) заміни – це перетворення, коли у перекладі відбувається заміна одних одиниць мови іншими. Наприклад, серед граматичних одиниць одні частини мови, члени речення тексту оригіналу замінюються на інші частини мови чи члени речення. Відповідно, відбувається заміна і лексичних одиниць [3; 131].

Згідно із завданням необхідно проаналізувати роль та важливість лексико-стилістичних та синтаксичних трансформацій у досягненні адекватного перекладу. Розглянемо основні види трансформацій, їх функції та вплив на різні аспекти перекладеного тексту.

Хоча мовознавство та перекладознавство активно розвиваються, єдиного, універсального визначення поняття "перекладацькі трансформації" досі не існує. Проте, маємо низку поглядів та формулювань, які допомагають зрозуміти це явище. Звернімося до визначень, запропонованих різними мовознавцями.

Питання перетворень у перекладі досліджує група авторів - А. Науменко, Т. Кияк, І Корунець, О. Огуй та інші. Зокрема вони вважають, що: «перекладацька трансформація реалізується в тексті перекладу за допомогою відповідних засобів (особливих прийомів щодо визначення мовних засобів, необхідних для адекватного перекладу)». Вони сприяють збереженню авторського стилю і при цьому відтворено зміст тексту перекладу [11, с. 494].

Відповідно українська лінгвістка О. Селіванова пише, що перекладацькі трансформації, – «це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [24, с. 456].

В. Карабан вказує, що «перекладацькі лексичні трансформації це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [10, с. 300].

На думку І. Корунця, перекладацькими трансформаціями є значні та несуттєві зміни в структурному вираженні одиниць мови. До них вдаються

зادля досягнення адекватності перекладу. Вони є необхідними через несумісність засобів вираження мови перекладу, що унеможлиблює трансплантацію певних мовних одиниць оригіналу, або для того, щоб зберегти стиль уривку мови оригіналу і тим самим зберегти виразність смислових одиниць мови оригіналу [14, с. 361].

Як вважають А. Г. Гудманян та І. М. Баклан, перекладацькі трансформації можна розділити «двома блоками, які відображають системний аспект перекладу (у межах міжмовних перетворень на рівні системи мови) та галузевий аспект перекладу (у межах пошуку перекладацьких рішень під час подолання окремих проблем перекладу фахових текстів)». Іншими словами, дослідники виділяють три основні категорії перетворень, які застосовуються під час перекладу: граматичні, лексичні та семантичні. Ці категорії охоплюють різноманітні прийоми та методи, що використовуються перекладачами для досягнення еквівалентності між текстами [6, с. 31–32].

На думку С. Максимова, трансформації структур у перекладі, - це необхідність, оскільки вони спричинені розбіжностями мовних систем - лексичними або граматичними особливостями кожної мови, а також культурними особливостями породження першоджерела і мови перекладу [17 с. 142].

Отже, процес перекладу є своєрідним мостом між двома культурами. Вихідний текст, сформований під впливом культури мови оригіналу, трансформується у текст на мові перекладу, що також має власний культурний контекст. Як результат, переклад стає унікальним продуктом, що поєднує в собі елементи обох культур та мов. С. Максимов створив свою класифікацію перекладацьких трансформацій:

а) лексичні трансформації. До них належать: транскрипція, транслітерація, фонетично-графічне відтворення, комбінація попередньо згаданих трьох типів та калькування;

б) лексико-семантичні трансформації, які поділяють на генералізацію, диференціацію, узагальнення, модуляцію;

в) граматичні трансформації, куди належать: дослівне відтворення синтаксичних структур, транспозиція, додавання, заміна частин мови, опущення;

г) лексико-граматичні трансформації – являють собою значно складніші види змін: антонімічний переклад, реорганізація або повне перетворення, та компенсація [17].

С. Амеліна, Є. Бабенко та Н. Білоус також здійснюють дослідження цих перетворень. Вони уклали їх у чотири види перекладацьких трансформацій: 1) граматичні (морфологічні та синтаксичні); 2) лексичні / лексико-семантичні; 3) стилістичні; 4) комплексні [2, с. 59].

Завданням нашого дослідження аналіз лексичних трансформацій, а також комплексних трансформацій при перекладі, тобто: лексико-стилістичні трансформації. Спершу розглянемо, у чому полягає суть лексичних перетворень.

2.2.2. Лексико-семантичні трансформації

Як зазначено вище, автор Є. Бабенко та інші відносять лексичні та лексико-семантичні трансформації до однієї групи. Проте А.С.Максимов розмежовує їх. Оскільки вони дійсно пов'язані, ми будемо розглядати їх як одну групу.

Перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних одиниць мови першоджерела у перекладі. Вони є необхідними для адекватного відтворення їхніх ознак таких як: семантичні, стилістичні та прагматичні. Водночас необхідним є врахування норм мови перекладу, мовленнєвих традицій та культури мови-цілі. До трансформацій потрібно вдаватися, так як двомовні словники подають перелік лише базових значень слів мови оригіналу, а у контексті слова набувають додаткових значень, тому словникові відповідники не можна використати у перекладі [10, с. 301].

Переклад з англійської на українську мову не завжди дозволяє використовувати прямі відповідники слів. Це пов'язано з відмінностями між двома мовами, а значить таке вживання відповідників може призвести до

викривлення або вульгаризації оригіналу. Тому перекладачі часто використовують лексичні трансформації, тобто замінюють слова на інші, які зберігають сенс, але звучать природніше в українському контексті.

Вибір конкретних лексичних трансформацій залежить від стилістичних особливостей цільового тексту, а також від індивідуального стилю перекладача. Іншими словами, кожен перекладач може знайти власний спосіб передати значення англійського тексту українською мовою, зберігаючи його дух і зміст.

Під час перекладу елементи мови можна розділити на дві групи: одні мають точний відповідник у мові перекладу, а інші не мають таких відповідників. Останні потребують трансформації, щоб передати сенс оригіналу. Наприклад, власні назви, професійні терміни або інші мовні конструкції, що притаманні певній культурі або невластиві для цільової мови. Значить часто необхідними є перетворення у перекладу.

До лексико-семантичних трансформацій відносять різні прийоми перекладу слів, словосполучень чи фраз, де беруться до уваги видозміни у їхній формі та, частково, значенні при зіставленні з мовою оригіналу [43, с. 4].

У своїй роботі В. І. Карабан, розподіляє лексичні трансформації на такі типи:

- конкретизація значення слова
- генералізація значення слова
- додавання слова
- вилучення слова
- заміну однієї частини мови на іншу частину мови
- перестановку слова [10, с. 38–54].

Л. П. Науменко і А. Й. Гордєєва подають такий поділ лексичних перетворень:

- вибір варіантного відповідника
- контекстуальна заміна

- калькування
- описовий переклад
- транскодування з його підвидами: транслітерація, транскрипція, мішане та адаптивне транскодування
- антонімічний переклад, де такі підвиди: негати́вація, позити́вація, анулювання негативних компонентів)
- компресія
- декомпресія
- пермутація / перестановка слів
- транспозиція (номіналізація, вербалізація)
- конкретизація значення
- генералізація значення [43, с. 4].

Зупинимось детальніше на цих типах лексичних трансформацій.

До вибору варіантного відповідника вдаються при перекладі полісемантичних слів. Вибір зумовлюється контекстуальним значенням [43, с. 5].

Вибір варіативного відповідника - це один з найпоширеніших видів трансформації, який застосовується при перекладі. Він виникає, коли в мові оригіналу є кілька варіантів перекладу для одного слова або словосполучення, які мають різні значення або нюанси. Наприклад:

“Some colors promote intellectual processes.” – “Деякі кольори сприяють мислиннєвим процесам.”

“The dog ran after the ball.” – “Пес біг за м'ячем.” (якщо мова йде про швидкий біг); Пес бігав за м'ячем. (якщо мова йде про легкий біг); Пес ганяв за м'ячем. (якщо мова йде про ігри)

Перекладаючи слова з кількома значеннями, потрібно керуватися їхнім контекстом. Для іменників це означає, що слід враховувати словосполучення, з яким вони вживаються, щоб визначити їхнє актуальне значення. Для прикметників ключове значення має іменник, до якого вони відносяться.

При перекладі дієслів важливим є розуміння їхньої функції в реченні. Перехідні дієслова вимагають аналізу значення прямого додатка, тоді як неперехідні дієслова потребують уваги до значення підмета. Якщо ж неперехідне дієслово вживається з прийменником (як у англійських phrasal verbs), то це змінює значення дієслова, і перекладач повинен врахувати цей нюанс.

Калькування (дослівний / буквальний) переклад – це спосіб передачі денотативного значення лексичної одиниці мовою оригіналу(МО) без збереження звукової або орфографічної форми, але з відтворенням структурної її моделі [43, с. 9]. Наприклад:

skyscraper - хмарочос (калька з англійської)

high-tech - хай-тек (калька з англійської)

У працях з перекладознавства розрізняють також семантичне калькування, тобто переклад на основі переносного значення лексеми в мові-джерелі, наприклад: “refined” – “вишуканий”, “touching” – “зворушливий” [43, с. 9].

Калькування уникає використання звичайних відповідників і намагається максимально точно передати структуру висловлювання в оригіналі. Результат калькування може звучати штучно, незграбно або навіть незрозуміло для носіїв цільової мови. Калькування часто застосовується для перекладу нових термінів, наукових понять або специфічних виразів.

Калькування є корисним інструментом для перекладу нових термінів, але його використання в інших випадках може бути недоречним. Перекладач повинен використовувати калькування обережно, враховуючи контекст і можливі наслідки.

Описовий переклад передає значення лексичної одиниці за допомогою пояснення, вираженого словосполученням або реченням. Без нього не обійтися, якщо у мові перекладу відсутній лексичний відповідник. У такий спосіб перекладають фразеологізми, ідіоми, безеквівалентну лексику, терміни та неологізми [43, с. 11].

Описовий переклад зосереджується на передачі значення оригіналу, а не на його структурі або лексичному наповненні. Перекладач може використовувати синоніми, перифрази або пояснення, щоб описати значення закладене у вихідному тексті. Описовий переклад завжди враховує контекст, щоб визначити, який опис найбільш доречний. Опис допомагає зробити текст зрозумілим для читачів цільової мови. Він може бути більш ефективним способом передачі значення, ніж прямий переклад, особливо в складних або багатозначних випадках. Наприклад:

endorsement – реклама з залученням знаменитостей

switchel – напій з води і патоки

maisonette – квартира на двох поверхах

Позитивний момент цієї трансформації полягає у її евристичних можливостях для пояснення змісту якогось поняття [43, с. 11].

Транскодування – це спосіб перекладу слів шляхом відтворення звукової чи графічної форми вихідного слова засобами МП [43, с. 13]. Цей спосіб перекладу прагне зберегти стиль оригіналу, навіть якщо це означає використання непрямих перекладів або адаптацій.

Шлях транскодування - це спроба передати культурні нюанси оригіналу, навіть якщо вони не мають прямого відповідника в цільовій мові.

Вирізняють чотири підвиди транскодування: транскрибування, транслітерування, мішане транскодування та адаптивне транскодування [43, с. 13].

Транслітерація полягає у передачі слова оригіналу літерами МП [43, с. 13]. Наприклад:

McGregor – Макгрегор

Sheffield – Шеффілд

Транслітерація при перекладі з англійської мови зазвичай необхідна при відтворенні власних назв, реалій побуту. Загалом, при перекладі з англійської мови на українську, у центрі уваги сенс, а не точне збереження написання.

Траскрибування – це передача звукової форми слова МО відповідними літерами МП [43, с. 13]. Наприклад:

hi-tech – хай-тек

Newton – Ньютон

Мішане транскодування – переважне застосування транскрибування з додаванням елементів транслітерації [43, с. 13]. Наприклад:

overlock – оверлок

resistor – резистор

Мішане транскодування допомагає зберегти автентичність тексту, зрозуміти зміст тексту, зробити текст доступним для цільової аудиторії.

Адаптивне транскодування / натуралізація – адаптація форми слова до фонетичних або граматичних норм МП [43, с. 13]. Наприклад:

condensation – конденсація

platform – платформа

progress – прогрес

Конкретизація належить до лексико-семантичної трансформації, під час якої видова назва перекладається родовою назвою або слово з ширшою семантикою замінюється на слово з вузким семантичним навантаженням у МП. Така заміна часто застосовується при перекладі слів з широкою чи розмитою семантикою на кшталт: “thing, point, piece, staff, affair, business, concern, fine, good, nice, to be, to get, to have” та ін. [43, с. 22].

Розглянемо приклад з роману “Голодні ігри” авторства С. Коллінз: “But I got a decent price for his pelt” [45, с. 16]. – “Проте я вторгувала гідну ціну за її хутро” [13]. У цьому прикладі слово «get» (основне значення - «отримувати, здобувати»), має відповідник «вторгувала». «Here again he made an anxious examination of the paper; turning it in all directions. He said nothing» [35, с. 2]. – “Там він знов почав ретельно розглядати папір з усіх боків. Він не озивався” [8] (англ. directions – укр. боків) .

Генералізація в перекладі – це лексико-семантична трансформація, під час якої слово вузької семантики замінено на слово ширшої семантики, або видову назву вживають замість родової [43, с. 24].

Аналогічно генералізацію пояснює Карабан В. І. А саме, у процесі перекладу лексичних одиниць відповідники утворюються за рахунок як звуження значення слів, так і розширення їхнього значення. Лексичною трансформацією, яка протилежна до конкретизації, є генералізація – тобто слово з вузьким значенням замінено на слово із ширшим значенням [10, с. 306]. Наприклад: “He plucks a few blackberries from the bushes around us” [45, р. 17]. “Він зірвав кілька ягід із куща ожини” [13]. Цей приклад демонструє, як перекладач може використовувати як конкретизацію, так і генералізацію. Перекладаючи слово “blackberries” як “ягоди”, він застосував генералізацію, а перекладаючи “bushes” як “кущ ожини”, він використав конкретизацію. Незважаючи на ці зміни, зміст речення залишився незмінним та зрозумілим.

Далі ми зосередимося на **антонімічному** перекладі. Л. П. Наumenко і А. Й. Гордєєва пояснюють, що антонімічний переклад – це заміна вихідної форми словосполучення чи слова на протилежну за структурою у МП (позитивна форма – на негативну і навпаки) [43, с. 15].

Перекладознавче поняття «антонімічний переклад» є досить умовним і неточним. Адже слова у перекладі не замінюються на антоніми, вони лише змінюють форму вираження значення. Смісл, значення залишається без суттєвих змін. Для опису такого способу перекладу доцільно використовувати термін «формальна негативація» - підкреслено саме зміну форми, а не вказано на антонімічність, коли трапляється зміна змісту на протилежний [10, с. 291]. Такої трансформації є три види:

1) **негативація** - слово /словосполучення без формального вираження заперечення (суфіксом, часткою) замінюється на слово з префіксом *не-* або з часткою *не*, наприклад: small – невеликий, to move on – не зупинятися, to ignore – не помічати [10, с. 291];

2) **позитивація** - слово / словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється на слово / словосполучення без формально вираженого заперечного компонента, наприклад: “unabbreviated” – “повний”, “unabolished” – “такий що залишається чинним”, “unallowed” – “заборонений”) [10, с. 291].

3) **анулювання** - двох негативних семантичних компонентів, наприклад: “to not defuse” – “залишати із запальником(бомбу)”, “not impossible” – “можливий”) [10, с. 291].

Розглянемо антонімічний переклад на прикладі речення з “Гаррі Поттер і таємна кімната” Дж. К Роулінг.: “Harry knew he ought to feel sorry that Mrs Figg had broken her leg, but it wasn’t easy when he reminded himself it would be a whole year before he had to look at Tibbles, Snowy, Mr Paws and Tufty again” [44, с. 22]. – “Гаррі розумів, що негарно радіти з приводу зламаної ноги місіс Фіг, але стриматися було важко, бо він збагнув, що тепер лише через рік знову побачить знімки Мурчика, Білосніжки, Лапоньки і Марсика” [22, с. 26].

Неприпустимо, щоб перекладач додавати від себе до викладу змісту тексту, що перекладається. Всі смислові зміни (додавання) слід робити за межами самого тексту. При потребі їх подають у примітках, поясненнях, посиленнях чи коментарях.

Зміст кожного тексту складається з експліцитної та імпліцитної частин, тобто безпосередньо вираженої чи не вираженої формально. У перекладі певні фрагменти експліцитної інформації оригіналу можуть ставати імпліцитно вираженими у перекладі. Трапляється і зворотнє. Тому, у випадках з трансформації додавання, мається на увазі експлікація значення у тексті перекладу того, що імпліцитно виражено в оригіналі [10, с. 308]. Лексична трансформація **додавання** передбачає введення у текст перекладу лексичних елементів, котрі відсутні в оригіналі. Мета – правильна передача змісту сказаного та дотримання мовних норм перекладу [10, с. 309].

Наприклад: “Stability and control are the major problems in devising such machines.” – “Забезпечення стабільності роботи та надійності управління – ось

головні проблеми в конструюванні таких машин” [10, с. 309]. “At the age of one year old, Harry had somehow survived a curse from the greatest Dark sorcerer of all time, Lord Voldemort, whose name most witches and wizards still feared to speak” [44, с. 12]. “Коли Гаррі виповнився усього один рік, він якимось дивом вижив, коли його закляв наймогутніший у світі чорний чаклун – лорд Волдеморт” [22, с. 68]. У цьому прикладі перекладач замість прямого перекладу "somehow" як "якось", обрав "якимось дивом", щоб точніше передати зміст висловлювання і правильно побудувати речення українською мовою. Ці приклади показують, як вдало перекладач застосував лексичну трансформацію, дотримуючись усіх норм української мови і точно передаючи зміст речень. Дослівний переклад слів у цьому випадку ускладнив би розуміння речення для українського читача, особливо у художньому творі, коли потрібно зберегти образність і досягти емоційного впливу.

Говорячи про трансформацію *вилучення* або *опущення*, варто зробити застереження, яке стосується й лексичної трансформації додавання. Перекладач доволі часто не вправі вилучати нічого зі тексту. Вилучати допускається ті елементи, які продубльовано в оригіналі, або, якщо можливе порушення норми мови перекладу. Трансформація вилучення виправдана з погляду створення адекватного перекладу з дотриманням норм МП, для усунення плеонастичних чи тавтологічних елементів [10, с. 311].

Наприклад: “The proposal was rejected and repudiated.” – “Цю пропозицію було відкинуто” [10, с. 311]. В англійському реченні використовують два різні слова, які в українській мають одне дієслово. Щоб уникнути повторення, перекладач вдався до вилучення.

Ще один вид перетворення - *контекстуальна заміна*. Внаслідок контекстуальної заміни відповідником слова чи словосполучення у тексті оригіналу відповідна одиниця, яка не є словниковим значенням. Таку одиницю підбирають, виходячи з контекстуального значення слова із дотриманням норм і узусу мови мети. Прописаних правил, які визначають заміни слів, не існує, так як переклад зумовлений виключно контекстом. Втім, можна

керуватися певними процедурами пошуку контекстуальних заміन. Процедури передбачають:

- а) пошук відповідника у словнику;
- б) звернення до джерел і використання екстралінгвістичних знань про предмет перекладу, явище, процес, дію;
- в) добір лексичного відповідника із лексичного фонду мови перекладу [43, с. 7].

Контекстуальна заміна - це один з найважливіших і найскладніших аспектів перекладу. Така заміна - це не просто механічний підбір синонімів, а мистецтво передачі сенсу, нюансів і емоцій оригіналу в інший мовний код. Ця трансформація є доволі важливою через низку аспектів: мови відрізняються не тільки словами, але й культурними конотаціями.

Прямий переклад може звучати дивно або навіть образливо в цільовій мові. Різні мови мають свої стилістичні норми. Прямий переклад може порушити стиль оригіналу; слова можуть мати декілька значень, і контекст визначає, яке з них актуальне. Наприклад:

“To be in a fix” – “бути в скрутному становищі” або “бути в глухому куті”.

“To run a business” – “вести бізнес”. У разі невдалого вибору сполучення “бігти бізнесом” звучить недоречно.

Вартим уваги в цьому поділі на групи трансформацій є **смісловий розвиток**. Це такий прийом контекстуальної заміни, коли в перекладі використовують слово, значення якого є логічним продовженням розвитку значення слова, яке перекладають. Такі видозміни необхідні для того, щоб отримати адекватний переклад. Причина уже була зазначена вище - різні норми мовлення та мовні традиції. Для прикладу: “Additional evidence comes from comparative studies of living animals and plants.” – “Додаткові докази можна отримати через порівняльні дослідження існуючих тварин і рослин” [10, с. 289].

Пермутація або **перестановка слів** – це лексична трансформація, суть якої полягає у зміні розташування одиниць мови у словосполученні, фразі чи реченні [43, с. 19]. Наприклад:

wage rise – підвищення зарплати

budget increase – збільшення бюджету

blood circulation – циркуляція крові

У деяких випадках перестановка слів може покращити стиль перекладу, роблячи його більш плавним та естетично привабливим.

Перестановка слів може бути складною, оскільки вона вимагає глибокого розуміння граматики обох мов. Перекладач повинен враховувати не лише порядок слів, але й інші граматичні аспекти, такі як відмінювання іменників та відмінювання дієслів.

Транспозиція – це заміна однієї частини мови на іншу [43, с. 21]. Наприклад:

Дієслово замінюється іменником: “He likes to read” -> “Він любить читання.”

Сполучення дієслово “+” прийменник у перекладі впливає на дещо змінене значення дієслова під впливом прийменника *into*: “He went into the house” -> “Він зайшов (увійшов) до хати”.

Важливо розуміти, що транспозиція не завжди є обов'язковою, і в деяких випадках можна обійтися без неї. Однак, вона може бути ефективним інструментом для покращення якості перекладу.

Аналізуючи наведені приклади, можна зробити висновок, що лексичні трансформації допомагають перекладачам передавати зміст творів або інформації, дотримуючись норм української мови. Їх часто використовують, щоб краще передати атмосферу подій або допомогти читачеві краще зрозуміти персонажів. Перекладач може використовувати різні стратегії, щоб адаптувати текст до цільової культури, наприклад, заміну образів, метафор або прислів'їв.

2.2.3. Стилiстичнi трансформацiї

Розглянемо стилістичні трансформації, так як вони тісно пов'язані з лексичними. Проте вони мають свої специфічні ознаки, що дає підставу виділити їх у окрему підгрупу.

Стилiстичними трансформацiї -це способи перекладу, за допомогою яких змiщуються стилістичні акценти. У результаті конотативні відтінки значень або нейтралізуються, або, навпаки, актуалізуються. До того ж, мова перекладу адаптується до стилістичних норм.

До стилістичних перекладацьких трансформацій зараховують: логізацію, експресивацію, модернізацію та архаїзацію [43, с. 31].

Логізація передбачає переклад за допомогою заміни емоційно-експресивної лексичної одиниці або етномаркованої одиниці у першотворі на стилістично нейтральний відповідник у МП. Спостерігається часом при цьому усунення або послаблення естетичної функції першотвору [43, с. 32].

Приклад:

bucks – долари

bungalow – будинок

squaw – жінка

Розглянемо приклад логізації у реченні з історичного роману “Айвенго” В. Скотта: “Not if thou canst scathe him, replied the Captain ...” [46]. “Спробуй-но сам провчити його ... – відповів старший” [25, с. 108].

Переклад з використанням сучасної нейтральної лексики замість стилізованої архаїчної втрачає емоційну насиченість оригіналу, зберігаючи при цьому його основний зміст. Однак, такий переклад неминуче послаблює естетичну цінність першотвору.

Експресивація – це прийом перекладу, коли нейтральна одиниця МО заніюється на стилістично-маркований відповідник у МП. У результаті отримуємо емоційно-експресивне забарвлення вислову [43, с. 33].

Приклад:

to go – чимчикувати

woman – газдиня

house – хата

Модернізація виявляється при перекладі застарілих слів та висловів, архаїзмів, а також історизмів, коли на їхньому місці вживають більш сучасні відповідники. У результаті це покращує розуміння змісту тексту, але може послабити естетичну функцію першотвору [43, с. 34].

Приклад:

ait – заст. острівець

churl – іст. простоюдин

yeoman – іст. фермер

“Thou mayst go thy ways, my friend, – said the Captain, addressing Gurth” [46] “Ну, друже мій, можеш іти своєю дорогою, — сказав Гурту ватажок розбійників” [25, с. 109].

Архаїзація – це прийом для перекладу сучасної лексики загального вжитку за допомогою застарілих архаїчних слів та висловів. Також вживають історизми для опису історичних реалій чи з метою надання тексту перекладу іншого стилістичного забарвлення [43, с. 34]. Переклад творів, що містять архаїзми, з використанням зазначених методів дозволяє зберегти загальний стиль оригіналу на текстовому рівні.

Приклад:

the clothes – шати

lady – бояриня

Можна проілюструвати архаїзацію з твору “Талісман” В. Скотта таким прикладом: “... which was only expressed by a slight approach to a disdainful smile, that hardly curled perceptibly the broad, thick moustache which enveloped his upper lip” [47].

Текст загалом насичений архаїчною лексикою, яка не завжди точно передається в перекладі. Хоча в цьому конкретному реченні англійською мовою архаїзми відсутні, проте у перекладі – присутній архаїзм:

“І ледве помітна усмішка блискавкою перекривала йому *вуста*” [26, с. 12].

Таким чином, щоб зберегти стилістику оригіналу, перекладачі використовують різні методи передачі архаїзмів, такі як логізація, експресивація, модернізація та архаїзація. Ці методи допомагають створити загальний стиль перекладу, а архаїзація є найбільш ефективним способом передачі стилістичного забарвлення оригіналу, що містить архаїзми.

2.2.4. Комплексні трансформації

Класифікація перекладацьких трансформацій — питання складне й неоднозначне. Існують різні підходи до їхнього поділу, проте більшість науковців сходяться на тому, що прості трансформації впливають лише на поверхневу структуру речення. Сучасна теорія перекладу не дає чіткого визначення комплексних трансформацій, що ускладнює їхнє вивчення та класифікацію. Тому розробка чіткого визначення комплексної перекладацької трансформації є актуальним завданням для сучасної теорії перекладу.

Комплексна перекладацька трансформація — це процес перетворення одиниць оригіналу (слів, словосполучень, речень) в одиниці перекладу, який передбачає зміну структури речення (основної одиниці перекладу) за допомогою поєднання щонайменше двох простих трансформацій, таких як лексичні та граматичні. Іншими словами, комплексна трансформація — це багаторівневе перетворення речення, що поєднує кілька простих технік.

Комплексні перекладацькі трансформації утворюють систему, де вони взаємопов'язані та взаємообумовлені. Їх потрібно використовувати у різних поєднаннях, а іноді вони застосовані одночасно, особливо при перекладі художніх текстів. Наприклад:

“If he were in a crowd nothing he said stood out” [38, с. 50]. – “Я жодного разу не чув, щоб у товаристві він сказав що-небудь оригінальне” [39, с. 28].

Цей переклад демонструє цікаву комбінацію перекладацьких прийомів, що дозволило досягти точного відтворення змісту оригіналу твору “Фієста”

Ернеста Хемінгуея. Перекладач замість прямого перекладу фрази "stood out" ("виділявся"), використовує "Я жодного разу не чув...", яке розкриває контекст і значення фрази "stood out", враховуючи згадане в оригіналі дієслово "said".

Антонімізація: Перекладач замість прямого перекладу "stood out" (тобто "виділявся"), використовує антонім "що-небудь оригінальне" (тобто "нічого оригінального"), підкреслюючи відсутність чогось незвичайного.

Лексична трансформація: Слово "crowd" (натовп) замінено більш літературним "товаристві", що підкреслює контекст та додає офіційності перекладу.

Вилучення елемента: Дієслово "stood out" ("виділявся") було вилучено з перекладу, оскільки його значення було розкрито через описовий переклад та антонімізацію.

Завдяки поєднанню кільком прийомів є можливість повністю передати інформацію, відтворити зміст оригіналу: "She felt very sad after the breakup". – "Після розставання її серце розривалося на шматки".

Тут використовується метафора "розривалося на шматки" (експресивація), щоб підкреслити інтенсивність смутку персонажа. Цей образний вислів значно посилює емоційний заряд фрази, роблячи її більш драматичною та вражаючою.

Замість того, щоб говорити про емоційний стан, переклад переносить фокус на фізичне відчуття: "її серце" (лексична трансформація). Це підсилює відчуття болю і робить його більш реальним для читача.

Завдяки експресивному мовленню та лексичним трансформаціям переклад створює більш емоційно насичений і драматичний образ. Він передає не просто факт смутку, а й його інтенсивність і глибину. Переклад стає більш образним та емоційним для сприйняття читача.

"...I have discovered an excellent preventive against sea – sickness, in balancing myself" [41, с. 19]. – "...то я винайшов чудовий спосіб, як запобігати морській хворобі. Треба балансувати своїм тілом у такт із хитанням судна" [7, с. 25].

У прикладі з твору Джерома К. Джерома “Троє в одному човні (як не рахувати собаки)” описовий переклад розширює значення англійської фрази “in balancing myself”, додаючи пояснювальне речення “Треба балансувати своїм тілом у такт із хитанням судна”. Це досягається шляхом трансформації структури речення. Без цього доповнення читач міг би не зрозуміти значення оригіналу. Крім того, замість прийменника “against” ми використовуємо дієслово “запобігати”, яке більш точно передає сенс фрази в контексті.

“She was very angry and shouted at him.” – “Вона висловила йому своє обурення в досить різкій формі.”

Переклад фокусується на “обуренні” (логізація), яке є більш раціональним поясненням поведінки жінки, ніж просто “гнів”. Це робить виклад більш логічним, менш емоційним, і підкреслює раціональний аспект її реакції. Крім цього переклад супроводжується граматичними змінами, що ілюструє комплексні трансформації.

Замість конкретної дії “кричати на нього” (граматична трансформація), перекладач використовує фразу “в досить різкій формі”, яка більш нейтральною та звучить в пом’якшеній формі. Це робить переклад більш дипломатичним і менш емоційно забарвленим.

Логізація і лексичні трансформації в перекладі роблять фразу більш стриманою і нейтральною. Він уникає прямого опису емоційного стану і агресивної поведінки, замінюючи їх більш формальним описом причини гніву та манери висловлювання.

Комплексні перекладацькі трансформації - це багаторівневий процес, який виходить за межі простих лексичних та граматичних змін. Вони передбачають поєднання кількох перекладацьких прийомів. Це дозволяє досягти не тільки точного перекладу змісту, але й зберегти стилістичні, емоційні та культурні особливості оригіналу.

Незважаючи на важливість комплексних трансформацій, їхнє дослідження та класифікація залишаються складними завданнями для сучасної теорії перекладу. Розробка чіткого визначення та систематизації цих

прийомів є актуальним завданням для подальших досліджень, адже це дозволить глибше зрозуміти механізми перекладу та покращити методику навчання перекладачів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Ф. ГЕРБЕРТА «ДЮНА» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1 Загальна характеристика перекладу

Переклад твору Френка Герберта "Дюна" виконаний Анатолієм Пітиком та Катериною Грицайчук - це значний крок у популяризації класичного твору наукової фантастики в Україні. Він відкриває доступ до багатозначного всесвіту цього автора для широкого кола читачів. Однак, переклад не позбавлений своїх особливостей, які заслуговують на детальний розгляд.

Ця книга - ніби пісок, який повільно, але впевнено, затягує тебе у свій світ. В ній безліч незвичних слів, понять, унікального устрою всесвіту, і щоб розгадати їх усіх, потрібен час та увага. Тільки тоді стає можливим по-справжньому відчувати всю масштабність цього твору. Книга рясніє неймовірною кількістю описів, роздумів, деталей, імен, назв та термінів. Спочатку вона може видатися важкою та громіздкою, але згодом читання полегшується і стає захопливішим.

Перекладачі здатні передати всю цю багатогранність мови, створивши піднесений текст, який не зводиться до спрощеного, розрахованого на комерційний успіх, стилю. Переклад відображає епічний характер роману Френка Герберта і, безумовно, робить "Дюну" привабливою для молоді, сучасної аудиторії, яка шукає захоплюючі історії та глибокі роздуми. Такий стиль написання не є "моторошним", а сприяє задоволенню від читання, розширенню словникового запасу, а отже, має освітнє спрямування. "Дюна" була написана в 60-х роках, і тому переклад, з його особливостями мови і специфічними висловлюваннями, відповідає першотвору. Анатолій Пітик та Катерина Грицайчук поставилися до своєї роботи з помітною ретельністю, і результатом цього першого тому циклу є своєрідний гібрид між давньою оповіддю та сучасною побутовою мовою. Цей переклад є доволі жвавий, але,

можливо й трохи спрощений. У будь-якому випадку, він привертає увагу і сучасників.

Проаналізуємо різноманітні підходи до вирішення проблемних задач перекладу.

Безумовно позитивним є те, що збережено стиль та атмосферу оригінального твору. Перекладачі вдало передають складність конструкцій і багатство мови Ф. Герберта, зберігаючи його поетичний, філософський стиль, що надає твору глибини і багатозначності.

Перекладачі здійснюють вдалий вибір українських відповідників - використовується широкий спектр українських синонімів та висловів, що дозволяє зберегти багатозначність оригіналу, водночас цільова мова отримує нове звучання.

У перекладі збережено поетичний характер викладу. Ф. Герберт відомий своїм поетичним мовленням і перекладачі утримують його, що забезпечує естетичне задоволення.

Деякі моменти перекладу можуть здаватися штучними: окремі вирази та слова, хоч правильно вжиті з точки зору граматики, можуть звучати неприродньо для українського читача. Це може виникати внаслідок прямого перекладу, що не враховує тонкощів української мови та властивих їй стилістичних рис.

Для сучасного читача кількість словникових пояснень може видатись недостатньою. В тексті зустрічаються складні терміни і наукові концепції, які можуть викликати труднощі в розумінні для деяких читачів. Відсутність словникових пояснень може зменшити ступінь доступності тексту, особливо для тих, хто не знайомий з науковими термінами, їхнім змістом.

Деякі моменти перекладу можуть здаватися надмірно вільними: перекладачі іноді роблять значні відступи від оригінального тексту. Вільний переклад застосовують в особливих випадках, коли не вимагається передача стилю оригіналу чи коли відтворення стилістичних особливостей оригіналу викликане великими труднощами (наприклад - переклад стародавніх текстів),

чи коли переклад роблять для інформації вузького кола осіб. [23, с. 7] Це може бути виправданим у цих випадках, але іноді може вести до втрати глибини та багатозначності тексту.

Загалом, твір Ф. Герберта "Дюна" у перекладі Анатолія Пітика та Катерини Грицайчук – це цінний внесок в українську культуру, який дозволяє читачам насолодитися одним з найвідоміших творів наукової фантастики.

Цей переклад заохочує говорити про творчість Френка Герберта, розширюючи знання про його всесвіт, а також стимулює як переклад наукової фантастики так і написання нових творів у цьому жанрі.

3.2 Застосування лексичних трансформацій

Переклад - це і процес створення і результат відтворення тексту оригіналу іншою мовою.

Під час перекладу, перекладач використовує різні методи, щоб забезпечити найкраще передавання змісту та стилю оригіналу. В розглянутому нами випадку, перекладачі застосовували лексико-стилістичні трансформації, щоб створити еквівалентний український текст.

Оскільки переклад це виклад тексту оригіналу засобами іншої мовної системи, то не обійтися без заміни певних одиниць, особливо лексичних одиниць. Тому, перш за все слід розглянути *лексичні трансформації*.

Наведемо приклади використання вибору *варіантного відповідника*.

Within the *shadows* of his bed, Paul held his eyes open to mere slits [37, с. 4].
- Причаївшись у *морозі* ліжка, Пол дивився навсідч крізь тонкі шпаринки ледь розплющених очей [30, с. 20].

Вибір слова "морок" виправданий з кількох причин. Він не просто передає "тінь", а створює атмосферу темряви, таємниці та тривоги, що відповідає емоційному настрою вихідного тексту. Цей варіант дозволяє зберегти логічний зв'язок між поняттями "морок" і наступним іменником, створюючи більш логічну структуру речення.

Сюди належать також:

dropped a small curtsy [37, с. 7] – *присіла* в маленькому реверансі [30, с. 23]

His *mind* searched for something [37, с. 281] – *Свідомість* Пола шукала якесь підвищення [30, с. 335]

How the *mind* gears itself [37, с. 281] – Як же *мозок* пристосовується [30, с. 335]

As an *idle* whim [37, с. 402] – Ти ж не с *простої* примхи [30, с. 467]

betraying none of the loathing [37, с. 402] – ніяк не *виказуючи* відразу [30, с. 467]

realm open to your speculation [37, с. 403] – *сфера* закрита для твоїх домислів [30, с. 469]

Контекстуальна заміна

“A popular man arouses the jealousy of *the powerful*,” Hawat had said. [37, с. 4] - А популярність викликає заздрощі *світодержців*, — додав Хават. [30, с. 21]

У цьому прикладі ми бачимо застосування контекстуальної заміни, яка є одним із найпоширеніших методів перекладу. Перекладач не шукає прямої відповідності для "the powerful". Замість цього, він використовує слово, яке передає значення і контекст вихідного слова, але додає йому більше емоційного забарвлення і образності. Вибір слова "світодержців" відповідає загальному стилю тексту, який має певний рівень образності і драматизму.

In the dim light of *glowglobes* [37, с. 4] – в тьмяному світлі завмерлих у повітрі *ламп* [30, с. 21]

not extend beyond *the given moment* [37, с. 5] – не простягається за межі *буття* [30, с. 22]

the human requires *a background grid* [37, с. 5] – людині ж необхідна *система координат* [30, с. 22]

but she had trained him in the Bene Gesserit *Way* [37, с. 6] – але вона сама вчила його *науки* Бене Гессерит [30, с. 22]

association with that abominable *Spacing Guild* [37, с. 6] – спілкування з Гільдією *Лоцманів* [30, с. 23]

but I shall try to give you *a capsule view* [37, с. 280] – але я спробую дати його *короткий огляд* [30, с. 334]

Here was a new slave concubine... *willowy and graceful* [37, с. 280] – привели нову рабиню-наложницю... *гнучку та граціозну* [30, с. 334]

Presently she adjusted her *stillsuit* [37, с. 281] – Вона підправила свій *дистокост* [30, с. 335]

refreshed herself with water from the tent's *catchpocket* [37, с. 281] – освіжилася водою з *водокишені* намету [30, с. 335]

It is not enough that you say to me the Emperor *is in a ferment* [37, с. 402] – Мені мало лише твого твердження, боцімто Імператор *дратується* [30, с. 467]

His eyes glinted in the *glowtube* light [37, с. 403] – Очі ментата спалахнули в сяйві *світокуль* [30, с. 468]

the Emperor *turned against* House Atreides [37, с. 403] – Падишах-Імператор *пішов війною* на Дім Атрідів [30, с. 469]

The Baron rubbed his *jowls* [37, с. 404] – Барон почухав свої *підборіддя* [30, с. 470]

Отже у перекладі відбувається поєднання та комбінування одного прийому трансформації з іншими: додавання, морфологічні заміни (зміна частин мови) тощо.

Калькування:

У перекладі знаходимо приклади калькування стосовно відтворення власних назв (імен) та назв предметів:

for the Duke Leto was popular among the *Great Houses* of the Landsraad. [37, с. 4] - адже Герцог Лето був дуже популярним серед *Великих Домів* Ландсрааду. [30, с. 21]

"Great Houses" - це словосполучення, яке використовується для позначення великих, впливових родин у всесвіті *Dune*. В цьому випадку

калькування виправдане, оскільки "Великі Доми" - це стійке словосполучення в українській мові, яке передає той самий смисл, що й "Great Houses".

World of Castle Caladan [37, с. 5] – світ замку Каладан [30, с. 21]

Semiformal jacket [37, с. 6] – напівофіційний піджак [30, с. 22]

Truthsayer [37, с. 6] – Правдомовиця [30, с. 22]

Royal Creche [37, с. 280] – Королівських яслах [30, с. 334]

Oil lenses [37, с. 281] – олійні лінзи [30, с. 335]

Neuro-enticement [37, с. 280] – нейрозваблюванню [30, с. 334]

Hyperconsciousness [37, с. 281] – гіперсвідомість [30, с. 335]

Recruits [37, с. 403] – рекрутує [30, с. 468]

First-hand [37, с. 403] – перших рук [30, с. 468]

House Atreides [37, с. 403] – Дім Атрідів [30, с. 469]

Отже калькуванню піддаються: складні слова – іменники, дієслова, словосполучення у більшості випадків.

Описовий переклад:

Незважаючи на багатогранність та глибокий символізм роману Ф. Герберта "Дюна", мені не вдалося знайти прямих прикладів застосування описового перекладу в ньому. Це обумовлено тим, що "Дюна" - це класична науково-фантастична література, яка фокусується на розповіді, побудові сюжету, розкритті характерів героїв. Описовий переклад зазвичай необхідний для опису елементів твору, які позначають чи то архаїзми, неологізми, чи не відомі читачеві назви. Причина цього відмінність світоглядів і культур.

Транскодування:

У магістерській роботі, присвяченій перекладу "Дюни" Френка Герберта, важливо розглянути різні методи транскодування, які використовуються перекладачем. Розглянемо три типи транскодування, які проілюстровані прикладами з українського перекладу:

Транслітерація

Her voice wheezed and twanged like an untuned *baliset*. [37, с. 3] - Голос повнився хрипким свистом і бряжчав, як розладнаний *балісет*. [30, с. 20]

"baliset" - це слово, що позначає дев'ятиструнний музичний інструмент світу "Дюни"; прямий нащадок цитри. [5] Тут використовується транслітерація, але з невеликою адаптацією до українського правопису. Перекладач не переклав слово "baliset" на українську мову ("цимбали" варіант), а зберіг його у транслітерованому вигляді.

Gom jabbar [37, с. 4] – гом джаббаром [30, с. 20]

Mélange [37, с. 4] – меланжу [30, с. 21]

Harkonnens [37, с. 4] – Харконнени [30, с. 21]

Mentat [37, с. 402] - ментат [30, с. 467]

Sardaukar [37, с. 403] – сардаукарів [30, с. 468]

Транскрибування

Atreides [37, с. 3] - Атріди [30, с. 20]

У цьому прикладі перекладач використав транскрибування, щоб передати звучання імені "Atreides" українською мовою. "Atreides" - це ім'я знатного роду у всесвіті "Дюни". Транскрибування в цьому випадку доречне, оскільки передає звучання слова максимально точно, зберігаючи при цьому фонетичну схожість з оригіналом.

Fremen [37, с. 281] - фрименів [30, с. 335]

Saguaro [37, с. 281] – сагваро [30, с. 335]

Burnoose [37, с. 282] – бурнус [30, с. 336]

Heighliner [37, с. 402] – гайлайнері [30, с. 467]

Як бачимо разом із транскрибуванням і транслітерацією відбувається адаптація до правил української граматики, отож це приклади адаптивного траскодування.

Натуралізація

Як було зазначено в теоретичній частині, натуралізація – адаптація форми слова до фонетичних або граматичних норм МП [43, с. 13]. Тому давайте розглянемо такі приклади:

holding the planet in *quasi-fief* [37, с. 4] - Вони утримували планету як свій *квазіфеод* [30, с. 21]

У цьому прикладі перекладач використав натуралізацію, щоб адаптувати англійське словосполучення "quasi-fief" до української мови. "квазіфеод" - це буквальный переклад "quasi-fief" на українську, але з використанням префікса "квазі-" для передачі значення "майже". Натуралізація у цьому випадку є доречною, оскільки дозволяє передати значення словосполучення "quasi-fief" максимально точно і зрозуміло для українського читача.

Geriatric [37, с. 4] – геріатричних [30, с. 21]

Faufreluches [37, с. 5] – фафрилах [30, с. 21]

Антонімічний переклад

Антонімічний переклад - це переклад, де заперечне чи стверджувальне повідомлення передається протилежним чином, іноді з пропусканням заперечної частки. Проте смисл залишається як у тексті оригіналу. [43, с. 15]. Він зустрічається у кількох проявах, а саме: негативація, позитивація, анулювання негативних компонентів.

Негативація

like a common serving wench *instead* of what she was—a Bene Gesserit Lady [37, с. 4] - наче та була звичайнісінькою служницею, *а не* леді Бене Гессерит [30, с. 20]

Перекладач не використав прямий переклад "замість того, щоб", який був би занадто громіздким, а використав більш лаконічне "а не". Застосування антонімічного перекладу в цьому випадку дозволило зберегти стиль перекладу і не створило проблем для сприйняття тексту читачем.

This world of Castle Caladan, *without play* or companions his own age [37, с. 5] – Світ замку Каладан, *де не було жодних ігор* і не траплялося однолітків [30, с. 21]

strive for *flowpermanence* within [37, с. 5] – все прагне до цієї *незмінної* минушності [30, с. 22]

I was trained *better than that!* [37, с. 282] – *Не цьому* мене вчили! [30, с. 336]

Duncan Idaho had trained a fighting force— *a small fighting force* [37, с. 404]
– Дункан Айдаго вишколили військо — точніше, *невеличке військо* [30, с. 469]

Позитивація

...all things/cells/beings are *impermanent*... [37, с. 5] - всі
речі/клітини/істоти є *плинними*... [30, с. 22]

Перекладач не використав прямий переклад "impermanent" як "невічний" чи "недовговічний", а замінив його словом "плинний", яке має позитивне значення, але в цьому контексті передає той самий сенс мінливості, непостійності. Переклад "плинний" додає витонченості і філософської глибини тексту.

Deep in the human *unconscious* is a pervasive need for a logical universe [37, с. 402] – Глибоко в людській *підсвідомості* криється потреба в існуванні логічного всесвіту [30, с. 467]

It is *not enough* that you say to me [37, с. 402] – Мені *мало* лише твого твердження [30, с. 467]

You said there could be *no delay* [37, с. 402] – а ти сказав, що треба *поквапитися* [30, с. 467]

The Baron fell silent, eyes *unfocused* [37, с. 405] – Харконнен замовк, і його погляд *затьмарився* [30, с. 471]

Компресія (опущення слів):

Прийом вилучення часто застосовується для того щоб врахувати сполучуваність слів так уникнути громіздких висловлювань. Це ж, в свою чергу, сприяє спрощенню розуміння тексту:

“Is he not small for his age, Jessica?” the *old woman* asked. [37, с. 3] - А він не замалий як на свій вік, Джессіко? — запитала *стара*. [30, с. 20]

У цьому прикладі використано компресію, щоб спростити словосполучення "old woman". Таке сполучення слів у перекладі як "стара жінка" звучало надто б офіційно у даному контексті. Крім того спостерігаємо явище субстантивації, тобто прикметник виконує цункцію іменника.

Two *bird-bright* ovals—the eyes of the old woman [37, с. 4] – Два блискучих овали — очі старої [30, с. 20]

This world of Castle Caladan, without play or *companions his own age* [37, с. 5] – Світ замку Каладан, де не було жодних ігор і не траплялося *однолітків* [30, с. 21]

strive for *flowpermanence* within [37, с. 5] – все прагне до цієї незмінної *минущості* [30, с. 22]

Even the Padishah Emperor's Truthsayer couldn't evade that responsibility when *the duty call* came [37, с. 6] – Навіть Правдомовиця Падишаха-Імператора не могла ухилитися від виконання свого *обов'язку* [30, с. 23]

Lines of *wild color* spread over the sunset horizon [37, с. 282] – *Різнобарвні* смуги простягалися від заграви край неба [30, с. 336]

Coal-colored shadows spread [37, с. 282] – *Вугільні* сутінки поширювалися [30, с. 336]

There came a brief *flurry of breeze* across her face [37, с. 282] – *Легім* на мить дмхнув їй в обличчя [30, с. 336]

and his voice carried *a tone of petulance* [37, с. 403] – Із *роздратуванням* у голосі він мовив [30, с. 468]

You do not withhold information or *computation lines* from a Mentat [37, с. 403] – І ви не повинні приховувати інформацію чи *підрахунки* від ментата [30, с. 469]

Декомпресія (додавання слів):

На противагу вилученню існує прийом додавання. Оскільки англійська та українська мови мають значно відмінний лексичний склад, виникає потреба у трансформації додавання під час перекладу.

"Sly little rascal." She *chuckled*. [37, с. 4] - Хитрий малий шельма, - *тихо загіготіла* прибула. [30, с. 20]

У цьому прикладі використано декомпресію, щоб доповнити переклад слова "chuckled" більш детальним описом. Перекладач не обмежився прямим перекладом "засміятися", а додав слово "тихо", щоб більш точно передати

характер сміху. "Загиготіла" також додає емоційного забарвлення перекладу, що відповідає контексту речення.

but she had trained him in the Bene Gesserit Way—in the *minutiae* of observation [37, с. 6] – але вона сама вчила його науки Бене Гессерит - звертати увагу на *дрібні деталі* [30, с. 22]

But here was a mission that required personal attention from a *Bene Gesserit-with-the-Sight* [37, с. 6] – яка вимагала особистої присутності наділеної Зором *сестри Бене Гессерит* [30, с. 23]

To spy on the *proceedings* [37, с. 280] – шпигувати за тим, як *розгортатимуться події* [30, с. 334]

the *faint sweet herb scent* that hung on the air [37, с. 402] – *ледь відчутний* завислий у повітрі трав'яний запах [30, с. 467]

For a long minute, the Baron *stared* at him, then [37, с. 403] – Барон *пильно подивився* на співрозмовника [30, с. 469]

Then why *warn* Rabban? [37, с. 404] – Навіщо ж було *надсилати попередження* Раббанові? [30, с. 469]

as he said: "Why ... he *recruits*... that is to say..." [37, с. 403] – він мовив: "чому... він *рекрутує новобранців*... і, як то кажуть..." [30, с. 468]

У цьому прикладі ще спостерігаємо прийом калькування у слові "рекруту".

Перестановка слів:

Ще одним прийомом лексичної трансформації є зміна порядку слів.

Now the Harkonnens were leaving to be replaced by the House of Atreides in *fief-complete* [37, с. 4] - Тепер Харконнени забиралися геть, а планета ставала *повним феодалом* Дому Атрідів [30, с. 21]

У цьому реченні спостерігаємо перестановку слів, щоб передати значення словосполучення "fief-complete". "fief-complete" - це словосполучення, що означає "повний феодал", тобто територія, що повністю переходить у володіння феодала. Перекладач не використовував пряме перекладання "fief-complete" як "феодал-повний", бо це було б надто штучно.

faufreluches class system was not rigidly guarded on Arrakis [37, с. 5] – класової системи *фафрилах* на Арракісі дотримувалися не надто ревно [30, с. 21]

She blamed it on space travel and association with that abominable *Spacing Guild* [37, с. 6] – Вона проклинала космічні перельоти, спілкування з *Гільдією Лоцманів* [30, с. 23]

But there was no persuading tallness out of *heat-addled* air [37, с. 281] – Однак у *спотвореному спекою* повітрі нічого не виступало [30, с. 335]

His eyes glinted in the *glowtube light* [37, с. 403] – Очі ментата спалахнули в *саяві світлокуль* [30, с. 468]

Транспозиція:

Такий прийом перекладу передбачає різні типи заміни.

Her voice *wheezed* and twanged [37, с. 2] - Голос повнився *хрипким* свистом і бряжчав [30, с. 20]

Перекладач не переклав "wheezed" як "хрипів", а використав прикметник "хрипким", щоб описати характер голосу.

the *old woman* asked [37, с. 3] - запитала *стара* [30, с. 20]

One could be alone out here, she thought, *without fear* of someone behind you [37, с. 281] – Тут можна ходити на самоті, — подумала вона, — *не боячись* побачити когось за спиною [30, с. 335]

the human *requires* a background grid [37, с. 5] – людині ж *необхідна* система координат [30, с. 22]

His mind searched for *something tall* [37, с. 281] – Свідомість Пола шукала *якесь підвищення* [30, с. 335]

without fear of someone behind you [37, с. 281] – *не боячись* побачити когось за спиною [30, с. 335]

Jessica studied his *progress* for ten steps [37, с. 283] – Джессіка подивилася, як син *пройшов* десять кроків [30, с. 337]

noting the *opulence* of its grain [37, с. 402] – відзначив його *розкішну* структуру [30, с. 467]

No *doubt* of it [37, с. 403] – у цьому ніхто не *сумнівається* [30, с. 468]

he doesn't know what *motivated* the Emperor in this [37, с. 403] – він і справді не знав про Імператорові *мотиви* [30, с. 469]

Конкретизація:

Перекладач використовує як генералізацію, так і її протилежність - конкретизацію, щоб надати висловлюванню більш точне та зрозуміле значення.

Paul sensed his own tensions, decided to practice one of the *mind-body* lessons his mother had taught him. [37, с. 5] - Відчувши напругу в усьому тілі, Пол вирішив удатися до однієї з практик з угамування *плоті та розуму*, яких його навчила мати. [30, с. 21]

У цьому прикладі перекладач використав конкретизацію, щоб передати значення словосполучення "mind-body" українською мовою. Ця конкретизація допомагає зрозуміти контекст речення, адже в ньому йдеться про певний вид практики, що основана на впливі на "плоть" та "розум" (тобто фізичне тіло і психічне здоров'я). Сам іменник "lesson" передано іменником практики, що ілюструє контекстуальну заміну. Як і в багатьох інших випадках переклад на рівні висловлювання тягне за собою низку перестановок членів речення.

animal *pleasures* remain close to sensation levels [37, с. 5] – тваринна *жага* лишень наближається до чуттєвого рівня [30, с. 22]

one of the deadliest *fighters* in the Imperium [37, с. 280] – один із найсмертоносніших *воїнів* у Імперії [30, с. 334]

There *are* no artificial lights across there [37, с. 282] – Там не *видно* штучних вогнів [30, с. 336]

Deep in the human unconsciousness *is* a pervasive need [37, с. 402] – глибоко в людській підсвідомості *криється* потреба [30, с. 467]

You will not leave here until I've *had* a full and complete explanation [37, с. 402] – Ти не вийдеш звідси, доки я не *отримаю* повного й чіткого пояснення [30, с. 468]

And before they *left*, the Saudaukar [37, с. 404] – Та й сардаукари, перш ніж *вирушити* геть [30, с. 469]

Генералізація:

Використання генералізації стає доречним, коли перекладач стикається з необхідністю передати значення невідомих слів, що не мають українських відповідників, або це зумовлено узусом мови чи стилем викладу.

Dr. Yueh, his teacher, had *hinted* that [37, с. 5] - Лікар Юе, вчитель Пола, *вказував* на те, що [30, с. 21]

У такому реченні перекладач вдався до генералізацію, щоб передати значення слова "hinted" українською мовою. Вибір слова "Вказував" дає більш вдалий варіант формалізованого значення, що відповідає стилю тексту.

conditions on the prison planet are more *oppressive* [37, с. 403] – умови проживання на цій планеті-в'язниці *важчі* [30, с. 468]

It provides a *pool* of recruits [37, с. 404] – Це *джерело* рекрутів [30, с. 469]

3.3 Використання перетворень стилістичного характеру

Розглянемо приклади стилістичних трансформацій, використання яких тісно пов'язані з лексичними замінами починаючи з логізації.

Логізація:

Логізація це своєрідний смисловий розвиток поняття.

Tomorrow you'll need all your *faculties* to meet my gom jabbar. [37, с. 4] - Завтра тобі знадобляться всі твої *вміння*, аби зустрітися з моїм гом джаббаром. [30, с. 20]

У цьому прикладі перекладач використав логізацію, щоб зробити фразу зрозумілішою для українського читача. Перекладач не переклав "faculties" як "здатності", що передавало б більш загальне значення і було б не зовсім зрозумілим в контексті. "Вміння" - це більш зрозуміле і конкретне слово, яке передає сенс висловлювання, а саме акцентує навики якими володіє герой і відповідає стилю тексту.

I'll *strike* camp [37, с. 281] – Я *згортатиму* табір [30, с. 335]

A salt pan glared white there [37, с. 281] – Соляна улоговина білосніжно виблискувала [30, с. 335]

The worst riff-raff in the galaxy [37, с. 403] – Туди відправляють найостанніших покидьків [30, с. 468]

not larger than platoon strength [37, с. 405] – чоти, не більше [30, с. 471]

Словникове значення “platoon” це підрозділ, військовий загін, а “чоти” несе відтінок історизму.

Експресивація:

hooded 'round darkness of features [37, с. 3] - наче каптур ховало в тіні риси обличчя [30, с. 19]

У цьому прикладі перекладач використав експресивацію, щоб передати емоційне забарвлення та візуальне уявлення слова "hooded". Використання слова "каптур", який передає атмосферу таємничості і загадковості. Стилистичне забарвлення посилюється завдяки прийому порівняння, крім цього дієслово переходить у іменник, що є комплексною трансформацією.

Sly little rascal [37, с. 4] – Хитрий малий шельма [30, с. 20]

She chuckled [37, с. 4] – тихо загіготіла прибула [30, с. 20]

said the old woman [37, с. 4] – кинула стара [30, с. 20]

this appearance contained the deadliest peril [37, с. 4] – у цій очевидності чаїлася смертельна небезпека [30, с. 21]

Yes, saguaro in the arroyos and other spiny growth... [37, с. 281] – Так, у яругах ріс сагваро, було там іще щось колюче... [30, с. 335]

he listened to a faint sound [37, с. 5] – він учував єдиний тоненький звук [30, с. 21]

the green farmlands of the Atreides family holding [37, с. 6] – зелені угіддя Атрідів [30, с. 23]

I've planted the thumper [37, с. 282] – Я встановив гупало [30, с. 336]

I find myself enjoying the quiet here [37, с. 281] – Упіймав себе на тому, що насолоджуюся спокоєм цього місця [30, с. 335]

The old Mentat *looked down* at the table [37, с. 402] – Старий ментат *зиркнув* униз на стіл [30, с. 467]

Як бачимо обидва згадані прийоми функціонують так, що в одному випадку послаблюється стилістичний ефект, а в іншому навпаки – він посилюється і переклад стає більш емоційним та експресивним.

Модернізація:

And the way she called his mother Jessica like a common *serving wench* [37, с. 4] - А ще те, як вона зверталася до його матері Джессіки, наче та була звичайнісінькою *служницею* [30, с. 20]

У цьому прикладі перекладач використав модернізацію, щоб зробити фразу зрозумілішою для сучасного українського читача. "serving wench" - це словосполучення, що означає "служниця", "жінка, яка обслуговує", але у застарілому варіанті вживання. "Служниця" - це більш зрозуміле і конкретне слово, яке передає сенс висловлювання. Стиль тексту не порушено.

in the *minutiae* of observation [37, с. 6] – звертати увагу на *дрібні деталі* [30, с. 22]

The night wind spread sand *runnels* [37, с. 282] – Нічний вітер розбудив піщані *потоки* [30, с. 336]

Архаїзація:

The Atreides are known to start late getting their growth, Your *Reverence*. [37, с. 3] - Усі знають, що Атріди дорослішають пізніше, Ваша *Превелебносте*. [30, с. 20]

У цьому прикладі перекладач використав архаїзацію, щоб передати формальний і урочистий стиль звертання, який властивий вихідному тексту. Перекладач не вдається до прямого перекладу "Reverence" як "шановний", бо це було б дещо занижено і не передавало б урочистого характеру звертання. Префікс інтенсифікує фразу. "Превелебносте" - це архаїчне слово, яке додає тексту стилю і передає важливість і вагомість особи, до якої звертаються.

the faufreluches class system was not *rigidly* guarded on Arrakis. [37, с. 5] – класової системи фафрилах на Аппакісі дотримувалися не надто *ревно* [30, с. 21]

green eyes staring *solemnly* [37, с. 5] – дивилися сповнені *врочистості* зелені очі [30, с. 22] (водночас спостерігаємо морфологічну заміну)

Lines of wild color spread over the *sunset* horizon [37, с. 282] – Різнобарвні смуги простягалися від *заграви* край неба [30, с. 336]

There came a brief *flurry of breeze* across her face [37, с. 282] – *Легім* на мить дмухнув їй в обличчя [30, с. 336]

There *are no* artificial lights across there [37, с. 282] – Там *не видно* штучних вогнів [30, с. 336]

because the Duke's Warmasters Gurney Halleck and Duncan Idaho had *trained* a fighting force [37, с. 403] – бо полководці Герцога Гурні Галлек і Дункан Айдаго *вишколили* військо [30, с. 469]

Mystique *that* their planet [37, с. 406] – містичними небилицями, *буцімто* їхня планета [30, с. 471]

Наведені приклади є водночас ілюстрацією експресивації.

Вивчення перекладу роману "Дюна" Ф. Герберта дозволяє визначити використання перекладачем лексико-стилістичних трансформацій, що допомагало досягти бажаного стилю і зберегти зміст оригінального тексту. Художні тропи, як ключові елементи стилю, визначають емоційне і пізнавальне сприйняття твору, тому важливо врахувати їх перед початком перекладацької роботи.

3.4 Функції трансформаційних перетворень у перекладі

Переклад "Дюни" Ф. Герберта, виконаний Анатолієм Пітиком та Катериною Грицайчук - це не просто перекодування слів, а спроба передати складний світ роману українському читачеві. І перекладачі, здається, впоралися з цим завданням досить успішно. Вони майстерно використовують

різні методи і прийоми перекладу, щоб не лише передати зміст, а й зберегти атмосферу, філософські аспекти та характер персонажів.

Сюжет роману, з його багат шаровими інтригами, розгортається без будь-яких суттєвих змін. Читач зближується зі світом Пола Атріда, слідує за його родиною та фрименами, спостерігаючи за їхньою боротьбою за владу, бачить усе їхнє життя. Перекладачі не вдаються до спрощення сюжету, зберігаючи всі його драматичні повороти, злети та падіння, що робить читання захопливим і непередбачуваним. І все це відбувається на тлі захопливої атмосфери роману. Перекладачі майстерно передають емоції, напругу, таємничість, тривогу, що панують в "Дюні".

Але не лише сюжет зберігається. Перекладачі вдало передають харизму та багатогранність персонажів. Лето Атрід виявляє свій сильний характер і стратегічний розум, Джессіка - мудрість і безкомпромісність, Пол – свою юнацьку непохитність і глибоке бажання змінити світ - всі вони постають перед нами такими ж яскравими та цікавими, як і в оригінальному тексті романі Ф. Герберта.

І, що не менш важливо, перекладачі вдало подають філософські аспекти "Дюни" Ф. Герберта. Роман містить глибокі роздуми про екологію, людську природу, владу, свободу та долю людства. Автори перекладу не просто висвітлюють ці ідеї, але й роблять їх зрозумілими та актуальними для сучасного українського читача. Наприклад, екологічні проблеми, пов'язані з Арракісом та видобутком спеції, стають не просто елементом науково-фантастичного світу, а й відображенням сучасних екологічних проблем, що хвилюють людство.

Переклад "Дюни" Ф. Герберта, виконаний Анатолієм Пітиком та Катериною Грицайчук, є безперечно цінним внеском в українську культуру. Він відкриває україномовним читачам двері до захопливого і багатогранного світу цього роману, зберігаючи його красу, інтелектуальну глибину та емоційну силу.

Цей переклад, як бачимо з прикладів, демонструє прагнення зберегти як зміст, так і стиль та дух оригіналу.

Прикладами збереження змісту та стилю водночас слугують такі фрагменти:

"Within the shadows of his bed, Paul held his eyes open to mere slits." [37, с. 4]. - "Причаївшись у мороці ліжка, Пол дивився навсібіч крізь тонкі шпаринки ледь розплющених очей." [30, с. 20]. Перекладачі замінили "shadows" на "мороці", що створює образ таємничості та тривоги, зберігаючи емоційний тон фрази.

"A popular man arouses the jealousy of the powerful," Hawat had said. [37, с. 4] - А популярність викликає заздрощі світодержців, - додав Хават. [30, с. 21]. Замість прямого перекладу "the powerful", використано більш образне "світодержців", що надає тексту більшої глибини та драматизму.

"Is he not small for his age, Jessica?" the old woman asked. [37, с. 3] - А він не замалий як на свій вік, Джессіко? - запитала стара [30, с. 20]. Обравши однослівний варіант "стара" перекладачі спростили фразу, але задали просторічний тон оповіді.

Аналізований переклад твору є зразком передачі стилістичних особливостей оригіналу, що роблять роман Френка Герберта таким унікальним.

Важливим аспектом цього завдання є збереження поетичного характеру мови Герберта, з використанням багатьох образів, метафор, епітетів. Перекладачі намагаються знайти відповідники для цих образів в українській мові, або ж створюють свої, що відповідають стилю і духу роману. Вони також прагнуть зберегти емоційне забарвлення тексту за допомогою вибору відповідних українських слів та виразів. Іноді вони вдаються до архаїзації, щоб передати особливий стиль оповідання Ф. Герберта, що часто використовує архаїчну лексику та граматичні конструкції. І, звісно, перекладачі використовують логізацію, щоб зробити текст зрозумілим для українського читача зберігаючи філософські особливості викладу.

Крім того, перекладачі стикаються з завданням передачі специфічної термінології та понять, властивих світу "Дюни". Цікавими є рішення про відтворення концепту "спеції", її ролі в суспільстві, опис технологій та культури планети Арракіс. Ми бачимо, що наявні різноманітні перекладацькі стратегії, щоб зробити цей складний світ зрозумілим в українському тексті.

Прикладом старанної праці перекладачів є те, як збережено атмосферу оповіді та стиль: "Her voice wheezed and twanged like an untuned baliset." [37, с. 3] - "Голос повнився хрипким свистом і бряжчав, як розладнаний балісет." [30, с. 20]. Застосування транслітерації "балісет" зберігає атмосферу загадкового звучання фантастичного світу, а метафора "розладнаний" підкреслює невпевненість та нестабільність.

"Now the Harkonnens were leaving to be replaced by the House of Atreides in fief-complete..." [37, с. 4] - Тепер Харконнени забиралися геть, а планета ставала повним феодем Дому Атрідів... [30, с. 21]. Перекладачі обрали образне "забиралися геть" замість "were leaving", що створює динаміку та напругу. Це також акцентує увагу на дещо зневажливому ставленню до персонажів.

Важливим аспектом якісного перекладу є створення ефекту природної мови, тобто такого перекладу, який звучав би так, ніби його було написано безпосередньо українською мовою, а не перекладено з іншої.

Анатолій Пітик та Катерина Грицайчук у своєму перекладі не тільки зберегли стиль і атмосферу оригінального твору, але й одночасно зробили текст зрозумілим і природним для українського читача. Вони вибирають слова і вирази, що звучать природно в українській мові, і використовують граматичні конструкції, що відповідають нормам української мови, попри те, що у фрагментах є чимало лексичних одиниць, які не властиві мові перекладу. Як наприклад:

"Now the Harkonnens were leaving to be replaced by the House of Atreides in fief-complete..." [37, с. 4] - Тепер Харконнени забиралися геть, а планета ставала повним феодем Дому Атрідів... [30, с. 21]

"Забиралися геть" звучить природніше, ніж прямий переклад "were leaving", і зберігає стиль і динаміку фрази.

"Tomorrow you'll need all your faculties to meet my gom jabbar." [37, с. 4]
- Завтра тобі знадобляться всі твої вміння, аби зустрітися з моїм гом джаббаром. [30, с. 20]

Створення ефекту природної мови перекладу - це складна задача, що вимагає від перекладача не тільки знання двох мов, але й глибокого розуміння їхніх особливостей.

3.5 Навчання іншомовної лексики у ЗВО та формування перекладацької компетенції

Аналіз лексико-стилістичних трансформацій у перекладі "Дюни" підкреслює важливість якісної підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах. Формування перекладацької компетенції потребує комплексного підходу, що включає не лише засвоєння граматичних правил та освоєння лексичного запасу, але й розвиток навичок аналізу тексту, розуміння культурних контекстів та володіння різноманітними перекладацькими стратегіями.

Навчання іншомовної лексики повинно виходити за межі простого запам'ятовування слів. Студенти мають навчатися розпізнавати різні типи лексичних одиниць, такі як терміни, квазіреалії, неологізми та okazіоналізми, розуміти їхні відмінності та особливості використання в тексті. Важливо також звертати увагу на полісемію слів та їхню контекстуальну залежність. Практичні заняття з перекладу повинні моделювати реальні перекладацькі ситуації, включаючи роботу з текстами різної стилістики та жанру.

Ефективне засвоєння лексики залежить від активного використання слів у різних видах мовленнєвої практики (письмовій та усній, рецептивній та продуктивній). Повторення та відпрацювання є ключовими для переведення слів з короткострокової пам'яті до довгострокової. Однак, на практиці,

частотність повторення для деяких, навіть необхідних, лексичних одиниць обмежена, що призводить до їх швидкого забування.

Варто звернути увагу на те, що різні лексичні одиниці потребують різної кількості повторень для їхнього запам'ятовування. Важливими є такі фактори, які потрібно врахувати:

1) лексика, яка передбачена лише для рецептивного засвоєння, вимагає значно меншої кратності повторень для запам'ятовування, ніж та, що призначена для засвоєння на репродуктивному рівні;

2) як рецептивне, так і репродуктивне засвоєння лексики, тобто необхідна кількість повторень для такого засвоєння, залежить від типології лексичних одиниць;

3) у розробці методики навчання іншомовної лексики у ЗВО слід врахувати те, що, як і для будь-якого іншого аспекту опанування іноземної мови, існує принаймні два шляхи оволодіння новим словниковим запасом: через довільне навчання або через мимовільне засвоєння [27, с. 231-234].

Ефективна методика навчання лексики за умов обмежених можливостей для достатнього повторення кожного слова в мовленні потребує оптимального розподілу словникового мінімуму та застосування специфічних методів засвоєння. Кожна категорія лексики має засвоюватися за допомогою відповідних процедур, які компенсують недостатню кількість повторень у комунікації, особливо для складніших лексичних одиниць.

Формування перекладацької компетенції також включає розвиток навичок аналізу текстів, що потребує розпізнавання основних стилістичних прийомів, таких як метафори, образні порівняння, епітети, та їхню роль в передачі змісту і стилю. Студенти повинні навчитися аналізувати структуру речення, визначати роль кожного слова в контексті та вміти користуватися різними перекладацькими трансформаціями для досягнення адекватності та еквівалентності перекладу.

Термін «компетенція» було введено до сфери мовознавства Н. Хомським [34, с. 169] для позначення здатності до здійснення мовленнєвої

діяльності (знання мови). Потім такий термін як компетенція запозичили для методики навчання іноземних мов.

Засвоєння різноманітних лексико-семантичних та стилістичних перекладацьких трансформацій, таких як конкретизація, генералізація, модуляція, калькування, описовий переклад, транскодування, експресивація та логізація, є ключовим елементом навчального процесу. Розуміння функцій та можливостей кожної трансформації дозволяє студентам робити обґрунтований вибір найбільш доцільного перекладацького рішення в кожній конкретній ситуації.

Важливу роль у формуванні перекладацької компетенції відіграє практична робота з текстами. Це включає як письмовий, так і усний переклад, розбір помилок та обговорення альтернативних рішень. Робота в групах та обмін досвідом сприяє розвитку критичного мислення та вдосконаленню перекладацьких навичок.

При відборі текстів як матеріалу для формування фахової компетенції бажано враховувати їх типологічні ознаки, аби забезпечити доступ студентів до різних типів текстів, що могли б сприяти формуванню у свідомості майбутніх перекладачів відповідних стереотипних підходів до інших текстів того ж типу [32, с. 186].

Зрештою, успішне навчання іншомовної лексики та формування перекладацької компетенції у ЗВО залежить від комплексного підходу, що поєднує теоретичне навчання з практичною роботою, використання інноваційних методик та врахування потреб ринку перекладацьких послуг. Це сприятиме підготовці кваліфікованих фахівців, здатних виконувати переклади високої якості, враховуючи різні особливості текстів, включаючи складні художні твори, такі як "Дюна".

ВИСНОВКИ

Дослідження лексико-стилістичних трансформацій у перекладі Анатолія Пітика й Катерини Гриційчук "Дюни" Ф. Герберта продемонструвало, що переклад художнього твору, особливо тексту наукової фантастики, є складним і багатограним процесом, що потребує від перекладача високого рівня майстерності. Перекладачі "Дюни" вдало використовують різні техніки перекладу, включаючи вибір варіантних відповідників, контекстуальну заміну, калькування, транскодування, антонімічний переклад, компресію, декомпресію, перестановку слів, транспозицію, конкретизацію, генералізацію, логізацію, експресивацію, модернізацію та архаїзацію.

Це дозволило зберегти не тільки зміст, але й атмосферу, філософські аспекти, образність та стиль оригінального твору. Їм вдалося передати унікальну мову художнього твору, з використанням опису наукових концепцій, фантастичних світів і унікальних соціальних систем. Автори перекладу демонструють здатність розуміти глибокий зміст і тонкощі тексту, передавати емоції, ідеї і образність оригіналу.

Дослідження лексико-стилістичних трансформацій в українському перекладі роману Френка Герберта "Дюна" продемонструвало високий рівень майстерності перекладачів та складність процесу перекладу художнього тексту, особливо наукової фантастики.

У розділі 1 досліджено специфіку перекладу наукової фантастики, зокрема, англomовної літератури українською мовою. Аналіз історії розвитку жанру продемонстрував його еволюцію від ранніх міфів до сучасних творів, що відображають зміни в науці, технологіях та суспільстві. Визначено ключові риси наукової фантастики як жанру, включаючи наукове підґрунтя, фантастичні елементи, роздуми про майбутнє та актуалізацію соціальних та етичних проблем. Різноманіття піджанрів, від космічної опери до кіберпанку та дистопії, підкреслює його багатогранність.

Дослідження лінгвістичних особливостей текстів наукової фантастики виявило використання специфічної лексики, включаючи наукові терміни, квазіреалії, неологізми та okazіоналізми. Ці елементи надають творам унікальної виразності та атмосферності, водночас створюючи труднощі для перекладу. Особливу увагу приділено квазіреаліям як вигаданим елементам фантастичного світу, що потребують ретельного аналізу та відповідного відтворення в перекладі. Неологізми та okazіоналізми, як авторські новотвори, також потребують креативного підходу для їх адекватного передавання в цільовій мові.

Увага акцентована на складнощах перекладу англomовної наукової фантастики українською мовою. Зазначено відсутність достатньої кількості української літературної критики у цій сфері, що ускладнює самоаналіз та вдосконалення перекладацьких навичок. Визначено ключові труднощі, пов'язані з відтворенням специфічної лексики та збереженням стилістичних особливостей оригіналу. Різні перекладацькі техніки, необхідні для адекватного перекладу наукової фантастики, такі як стиснення, розширення та лексичні заміни, були розглянуті у контексті їхньої ролі в досягненні еквівалентності між оригінальним та перекладеним текстами.

Другий розділ забезпечує глибоке розуміння ключових понять та концепцій, що лежать в основі аналізу лексико-стилістичних трансформацій в українському перекладі роману Ф. Герберта "Дюна". Ми розглянули поняття адекватного перекладу, його різні параметри та складність досягнення еквівалентності. Звертається увага на роль перекладацьких трансформацій як інструментів для досягнення адекватності, зокрема на лексико-семантичні та стилістичні трансформації, що дозволяють перекладачеві зберегти зміст, стиль та емоційне забарвлення оригіналу.

Таким чином, теоретичні праці забезпечують теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу лексико-стилістичних трансформацій у перекладених текстах, закладаючи основу для більш глибокого вивчення цих прийомів задля адекватного та якісного перекладу.

Розділ також виділяє актуальність дослідження комплексних трансформацій, підкреслюючи необхідність розробки чіткого визначення та систематизації цих прийомів, що дозволить глибше зрозуміти механізми перекладу та покращити методiku навчання перекладачів.

У третьому розділі проаналізовано лексико-стилістичні трансформації та їхні функції у перекладі. Дослідження продемонструвало різноманітність методів, прийомів, які застосовували перекладачі для відтворення різноплановості змісту і стилю оригінального тексту. Від вибору варіантних відповідників до антонімічного перекладу та експресивації, перекладачі активно використовували різні стратегії, щоб зробити текст доступним, легшим для сприйняття українським читачем, зберігаючи при цьому його глибину і філософські аспекти. А перш за все потрібно зберегти художній характер тексту оригіналу.

Продемонстровано, як саме перекладачі вдавалися до модернізації, архаїзації і логізації, щоб передати стилістичне забарвлення і емоційну насиченість оригіналу. Додавання, вилучення і перестановка слів дозволили зберегти цільову установку автора.

Аналіз лексико-стилістичних трансформацій свідчить про майстерне володіння перекладацькими інструментами. Завдяки вдалому застосуванню різноманітних методів, від вибору синонімів до антонімічного перекладу та експресивних засобів, перекладачі збережено образність оригіналу.

Важливо відзначити, що перекладачі успішно впоралися з завданням створення ефекту природної мови, тобто перекладу, що звучить так, ніби його написано безпосередньо українською мовою. Це досягнуто завдяки умілому використанню різних стратегій, серед яких можна виділити вибір варіантних відповідників, контекстуальних замінів та інших прийомів, що відповідає стилю і контексту, використання граматичних конструкцій, властивих українській мові, а також збереження поетичного характеру мови оригіналу.

Звісно, аналізований переклад "Дюни" Ф. Герберта відображає глибоке розуміння та інтерпретацію тексту роману самими перекладачами. Особливі

рішення можуть зустрічатися в будь-якому перекладі - як внаслідок прямого перекладу, що не враховує тонкощів української мови та його властивих стилістичних рис, так і через недостатню кількість словникових пояснень для читача, не знайомого з науковою фантастикою.

Переклад "Дюни" Анатолія Пітика та Катерини Грицайчук є значним внеском в українську культуру, що дозволяє широкому колу читачів ознайомитися з одним з найвідоміших творів наукової фантастики. Цей переклад стимулює розвиток наукової фантастики в Україні і розширює знання про всесвіт Френка Герберта.

Вивчення лексико-стилістичних трансформацій є необхідним інструментом для досягнення якісного перекладу, який збереже зміст і стиль оригінального твору. Це дозволяє читачеві зрозуміти складні ідеї та образи та глибше зануритися у світ цього чудового роману.

Важливо зазначити, що переклад "Дюни" Ф. Герберта є не тільки перекладом тексту, але і презентує іншу культуру та світогляд. Тому перекладачі використовували різні прийоми, стратегії, виявляли креативність, щоб передати дух оригінального твору.

Збереження стилістичних особливостей оригіналу є одним з найважливіших завдань перекладача, оскільки воно впливає на естетичне сприйняття твору. Використання метафор, образних порівнянь, а також уміле граматичне оформлення тексту зробили український переклад "Дюни" Ф. Герберта не лише зрозумілим, але й захопливим для читача.

Можливо для деяких читачів певним недоліком може бути недостатня кількість словникових пояснень, особливо для тих хто не знайомий з науковою фантастикою. Переклад цього роману є значним внеском в українську культуру. Він відкриває доступ до багатогранного світу Френка Герберта для широкого кола читачів. Цей переклад стимулює розвиток появи інших художніх творів такого жанру у перекладах, а також сприяє створенню науково фантастичних романів чи повістей українською мовою. Водночас роман розширює знання про всесвіт Френка Герберта.

Контрастивний аналіз допомагає зрозуміти, що переклад є не просто механічним перетворенням тексту з одної мови на іншу. Переклад художнього тексту – це система складних перетворень, що вимагає від перекладача не лише глибокого знання мов, але й творчого підходу, глибокого розуміння тексту та культури, що лежить в його основі.

Також було проаналізовано особливості навчання іншомовної лексики та формування перекладацької компетенції у закладах вищої освіти. Наголос зроблено на ключових аспектах ефективного навчання, включаючи активне використання лексики, застосування різноманітних перекладацьких трансформацій та врахування типологічних особливостей текстів. Було підкреслено необхідність комплексного підходу, що поєднує теоретичні знання з практичною роботою та використанням інноваційних методик для підготовки висококваліфікованих перекладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзек Азімов, Я робот, Ukrlib. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1213>
2. Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу : монографія / Є. Бабенко, С. Амеліна, Н. Білоус ; за заг. ред. С.М. Амеліної. К. : Центр навчальної літератури, 2020. 470 с.
3. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
4. В.О. Гребенюк Особливості адекватного перекладу науковотехнічних текстів. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/8cee0879-3e3b-46d5-b24a-2ee8d34169fe/content>
5. Глосарій термінології франшизи «Дюна». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Глосарій_термінології_франшизи_«Дюна»
6. Гудманиян А. Г. Практичний курс перекладу [Текст] : підручник для студ. спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька»/ А. Г. Гудманиян, І. М. Баклан;КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 180 с.
7. Джером, Джером К. Троє в одному човні (як не рахувати собаки); Оповідання / З англ. пер. Ю. Лісняк, Р. Доценко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 370 с.
8. Едгар Аллан По Золотий жук. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=63>
9. Жорстка наукова фантастика. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Жорстка_наукова_фантастика
10. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с

11. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник для студентів вищ. навч. закл. / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. [3-є вид., доп. і перероб.]. Чернівці : ВД «Букрек», 2014. 640 с.
12. Кінг С. Сяйво Переслідуваний / Людина, що біжить // Всесвіт. – Україна: 1991. – 164 с.
13. Коллінз С. Голодні ігри. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=11639>
14. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
15. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу. Вінниця: Нова книга, 2000. – 196с.
16. Космічна опера URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Космічна_опера
17. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). : навчальний посібник. Київ : Ленвіт, 2012. 203 с.
18. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. Київ : Каравела, 2005. 352 с.
19. Наукова фантастика URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Наукова_фантастика
20. Неологізм, litopys.org.ua URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um54.htm>
21. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О.В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
22. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і таємна кімната. Київ.2002.252 с
23. Руженська Т.М, Конспект лекцій з навчальної дисципліни “Вступ до перекладознавства”, Ірпінь, 2022

24. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання /О. О. Селіванова. Черкаси: Чабаненко Ю., 2012. 488 с.
25. Скотт В. Айвенго, переклад з англ. І. Давиденко, Київ, Країна Мрій, 2014, 400 с.
26. Скотт В. Талісман, переклад з англ. Н. Ткаченко- Ходкевич, Харків, Рух, 1930, 183 с.
27. Тарнопольський О. Б., Кабанова М. Р. Методика викладання іноземних мов у вищій школі: підручник для студ. мовних спец. закладів вищої освіти. Вінниця : Нова Книга, 2020. 384 с.
28. Фантастика, slovnyk.ua URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
29. Філоненко С. О. Масова література в Україні: дискурс /гендер/жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.
30. Френк Герберт, Дюна, переклад з англ. Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук, Харків, Клуб сімейного дозвілля, 2017, 656 с.
31. «Хай слово мовлено інакше...» Проблеми художнього перекладу. – К.: Дніпро, 1982. – 294с.
32. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : Підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л.М.Черноватий. Вінниця : Нова Книга, 2013. с.23-42.
33. Яблочнікова В.О. Перекладацька адекватність та еквівалентність URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v38/part_1/46.pdf
34. Chomsky N. Syntactic Structures. - The Hague: Mouton, 1957. – 272p.

35. Edgar Allan Poe The Gold-Bug URL:
<https://www.lysator.liu.se/~nisse/misc/gold-bug.pdf>
36. fantasyhandbook.wordpress.com URL:
<https://fantasyhandbook.wordpress.com/2022/11/29/read-this-interview-with-ray-bradbury/>
37. Frank Herbert, Dune: England, London, Hodder & Stoughton. 16 July 2015. – 577 p.
38. Hemingway E. Fiesta and The Sun also Rises: English reading book. SPb.: Antologiya, KARO, 2006. – 288 p
39. Hemingway E. Fiesta, For Whom the Bell Tolls: Novels. / Transl. from Eng. M. Pinchevskyi. – K.: HIGH SCHOOL, 1984. – 517p.
40. Isaac Asimov, I, Robot URL:
<https://www2.cs.sfu.ca/~vaughan/teaching/415/papers/I,%20Robot%20Ch1-3.pdf>
41. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat (to say nothing of the dog): English reading book. – SPb.: KARO, 2007. – 256 p.
42. King S. Running man // New American Library. – New York: 1982. – 296 p.
43. Practical Course of Translation from English into Ukrainian : навч. посіб. / Людмила Науменко, Анжела Гордєєва. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – 136 с.
44. Rowling J.K. Harry potter and the chamber of secrets. U.S.A.1998. 338 p.
45. S. Collins The Hunger Games URL:
https://www.deyeshigh.co.uk/downloads/literacy/world_book_day/the_hunger_games_-_trilogy.pdf
46. Scott W. Ivanhoe, Ware, Wordsworth Edition Ltd, 1995, 390 p.
47. Scott W. The Talisman // Tales and Romances, Edinburgh, Cadell, 1827. Vol. 6, 557 p.

SUMMARY

Relevance of the research. The relevance of the chosen topic is due to several factors, including the growing popularity of science fiction in the world and in Ukraine. The translation of works of this genre allows Ukrainian readers to join global literary trends and broaden their cultural outlook. Frank Herbert's "Dune", as one of the most prominent works of science fiction, deserves special attention because it raises important philosophical, environmental and political issues relevant to modern society.

The complexity of translating science fiction works, which often contain specific terminology, neologisms, reveal complex scientific concepts and describe unique worlds, poses the task of not only conveying the meaning but also preserving the atmosphere and style of the original, which requires the use of various translation strategies and transformations. The study of these strategies allows us to better understand the specifics of science fiction translation and helps to improve the quality of translations in the future.

Translation is a complex process that requires a deep understanding of the language and culture of the source text. At the same time, it is important to have a perfect command of the target language.

It is important to note that the target text is the result of a complex translation process. The study of translation strategies and transformations provides a deeper understanding of it and helps to assess the transition from the source text to the target text. Various translation transformations, including lexical, semantic and stylistic transformations, are the means to achieve the adequacy of a work in another language, allowing the translator to preserve the meaning, style and emotional colouring of the original, which is especially important for works of fiction and poetry.

The issue of classifying translation transformations is not an easy task, and therefore different researchers offer their own approaches to classification.

However, most experts agree that transformations caused by language differences should only affect the external form of expression without changing its essence.

As for complex transformations, modern translation theory does not provide an unambiguous definition, which makes it difficult to study and classify them. Therefore, developing a clear definition of complex translation transformations is an important task for modern translation studies.

Translation is an important tool for enriching and developing languages. By presenting works of world literature in another language, translators introduce new words, concepts and stylistic devices into the Ukrainian language. The lack of Ukrainian literary criticism hinders the objective analysis of one's own work, making it difficult to detect mistakes and better adapt to the specifics of science fiction translation. This, in its turn, hinders the development of translation skills. The study of lexical, stylistic and syntactic transformations in the translation of F. Herbert's "Dune" will help us to understand how translation affects the development of the Ukrainian language and what challenges translators face when working with texts containing many new words and specific terminology. This epic philosophical work is not just a fantasy novel. It has a deep subtext that raises issues of ecology, politics, and human nature. The Ukrainian translation allows readers to join the discussion of these issues and supplement their knowledge on the topics. Thus, the study of lexical, stylistic, and syntactic transformations in the translation of "Dune" is a relevant and important task that will contribute to better understanding of the specifics of translating science fiction, and the development of the Ukrainian language and culture.

The purpose of the study is to analyse lexical and stylistic transformations in the translation of Frank Herbert's novel "Dune" and to assess their impact on the adequacy of the translated text.

Tasks of the master's thesis:

- to analyse the main theoretical approaches to translation, in particular theories of adequate translation, equivalence and translation transformations;

- to study the problems of translating specific vocabulary and preserving the stylistic features of the genre;
- to perform a comparative analysis of the novel “Dune” by F. Herbert in the original and its Ukrainian translation;
- to identify the types of lexical and stylistic transformations and their impact on the adequacy of translation.

The object of the study is the English-language text of F. Herbert's novel “Dune” and its Ukrainian translation by Anatolii Pityk and Kateryna Hrytsaychuk.

The subject of the master's research is lexical and stylistic transformations used in translation from English into Ukrainian.

The following **research methods** were required in the course of the work: text analysis to identify and classify transformations; contextual analysis to determine the meaning of words in the context; lexical analysis of language units and their interaction; stylistic analysis (study of stylistic features); bibliographic method (collection and analysis of sources); comparative analysis; synthesis; generalisation.

The scientific novelty of the results is a comprehensive analysis of lexical and stylistic transformations used in the Ukrainian translation of Frank Herbert's novel “Dune” in order to assess their impact on the adequacy and equivalence of the translation. The study extends the previous research by focusing on the interaction of lexical and stylistic transformations and their impact on the creation of the natural language effect in translation. The systematisation and analysis of the translation techniques used, in particular in the context of the specifics of the science fiction genre, allows us to clarify the peculiarities and effectiveness of different translation strategies and contributes to the further development of the theory and practice of fiction translation.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the analysis of lexical and stylistic transformations in the educational process of training translators. The identified patterns and strategies of translation of science fiction, namely the novel “Dune”, can be used in the development of methodological

recommendations and practical translation tasks for students of higher educational institutions. The results of the study are also useful for practicing translators, as they provide a deeper understanding of the specifics of translating fiction with rich terminology and unique linguistic means, helping to avoid mistakes and improve the quality of translations.

Structure of the work: the master's thesis consists of the introduction, three chapters, the conclusions and a list of references and the appendix. The scope of the work is 79 pages.

The master's thesis examines lexical and stylistic transformations in the Ukrainian translation of Frank Herbert's novel "Dune" (translators A. Pityk and K. Hrytsaychuk), analysing their impact on the adequacy of the translation. The study covers the theoretical foundations of science fiction translation, in particular, the difficulties of conveying specific terminology and stylistic features of the genre. The comparative analysis reveals the widespread use of various lexical transformations (synonymous substitution, contextual substitution, calque, transcoding, antonymous translation, compression/decompression, word permutation, transposition, concretization, generalization) and stylistic transformations (logization, expressivation, modernization, archaization). It was found that the translators effectively used these transformations to preserve the content, atmosphere, philosophical depth and style of the original, while creating a text that is accessible and natural for the Ukrainian reader. Despite the generally high quality of the translation, the study also identifies some shortcomings, such as the lack of explanations for specialised terminology and some passages that may be perceived as artificial. The study emphasises the importance of a comprehensive approach to teaching translation, especially given the specifics of the science fiction genre, and has practical implications for translator training. The work contributes to the study of science fiction translation and demonstrates the difficulty of achieving adequacy and equivalence in this genre.

ZUSAMMENFASSUNG

Relevanz des Forschungsthemas. Die Relevanz des gewählten Themas ist auf mehrere Faktoren zurückzuführen, unter anderem auf die wachsende Beliebtheit von Science-Fiction in der Welt und in der Ukraine. Die Übersetzung von Werken dieses Genres ermöglicht es den ukrainischen Lesern, sich den globalen literarischen Trends anzuschließen und ihren kulturellen Horizont zu erweitern. Frank Herberts „Dune“, eines der bekanntesten Werke der Science-Fiction, verdient besondere Aufmerksamkeit, da es wichtige philosophische, ökologische und politische Fragen aufwirft, die für die moderne Gesellschaft relevant sind.

Die Komplexität der Übersetzung von Science-Fiction-Werken, die oft eine spezifische Terminologie und Neologismen enthalten, komplexe wissenschaftliche Konzepte offenbaren und einzigartige Welten beschreiben, stellt die Aufgabe, nicht nur die Bedeutung zu vermitteln, sondern auch die Atmosphäre und den Stil des Originals zu bewahren, was den Einsatz verschiedener Übersetzungsstrategien und Transformationen erfordert. Die Untersuchung dieser Strategien ermöglicht es uns, die Besonderheiten der Science-Fiction-Übersetzung besser zu verstehen, und trägt dazu bei, die Qualität der Übersetzungen in Zukunft zu verbessern.

Übersetzen ist ein komplexer Prozess, der ein tiefes Verständnis der Sprache und Kultur des Ausgangstextes erfordert. Gleichzeitig ist es wichtig, die Zielsprache perfekt zu beherrschen.

Es ist wichtig zu wissen, dass der Zieltext das Ergebnis eines komplexen Übersetzungsprozesses ist. Die Untersuchung von Übersetzungsstrategien und Transformationen ermöglicht ein tieferes Verständnis dieses Prozesses und hilft bei der Bewertung des Übergangs vom Ausgangstext zum Zieltext.

Verschiedene Übersetzungstransformationen, einschließlich lexikalischer, semantischer und stilistischer Transformationen, sind das Mittel, um die Angemessenheit eines Werks in einer anderen Sprache zu erreichen, die es dem Übersetzer ermöglicht, die Bedeutung, den Stil und die emotionale Färbung des Originals zu bewahren, was besonders für belletristische und poetische Werke wichtig ist.

Die Klassifizierung von Übersetzungstransformationen ist keine leichte Aufgabe, und daher bieten verschiedene Forscher ihre eigenen Ansätze für ihre Einteilung an. Die meisten Experten sind sich jedoch einig, dass durch Sprachunterschiede verursachte Transformationen nur die äußere Form eines Ausdrucks beeinflussen sollten, ohne sein Wesen zu verändern.

Für komplexe Transformationen gibt es in der modernen Übersetzungstheorie keine eindeutige Definition, was ihre Untersuchung und Klassifizierung erschwert. Daher ist die Entwicklung einer klaren Definition der komplexen Übersetzungstransformation eine wichtige Aufgabe für die moderne Übersetzungswissenschaft.

Die Übersetzung ist ein wichtiges Instrument zur Bereicherung und Entwicklung einer Sprache. Durch die Übertragung von Werken der Weltliteratur in eine andere Sprache führen die Übersetzer neue Wörter, Konzepte und Stilmittel in die ukrainische Sprache ein. Das Fehlen einer ukrainischen Literaturkritik erschwert die objektive Analyse des eigenen Werks und macht es schwierig, Fehler zu erkennen und sich besser an die Besonderheiten der Science-Fiction-Übersetzung anzupassen. Dies wiederum behindert die Entwicklung der Übersetzungsfähigkeiten. Die Untersuchung der lexikalischen, stilistischen und syntaktischen Veränderungen in der Übersetzung von F. Herberts „Dune“ wird dazu beitragen, zu verstehen, wie die Übersetzung die Entwicklung der ukrainischen Sprache beeinflusst und vor welchen Herausforderungen Übersetzer stehen, wenn sie mit Texten arbeiten, die viele neue Wörter und spezifische Terminologie enthalten. Dieses epische philosophische Werk ist nicht nur ein Fantasy-Roman. Es hat einen tiefen Subtext, der Fragen der Ökologie, der Politik und der menschlichen Natur aufwirft. Die ukrainische Übersetzung ermöglicht es den Lesern, sich an der Diskussion über diese Themen zu beteiligen und ihr Wissen über diese Themen zu erweitern. Daher ist die Untersuchung der lexikalischen, stilistischen und syntaktischen Veränderungen in der Übersetzung von „Dune“ eine relevante und wichtige Aufgabe, die zu einem besseren Verständnis der Besonderheiten der

Übersetzung von Science-Fiction und der Entwicklung der ukrainischen Sprache und Kultur beitragen wird.

Ziel der Studie ist es, die lexikalischen und stilistischen Veränderungen in der Übersetzung von Frank Herberts Roman „Dune“ zu analysieren und ihre Auswirkungen auf die Angemessenheit der Übersetzung zu bewerten.

Aufgaben der Masterarbeit:

- Analyse der wichtigsten übersetzungstheoretischen Ansätze, insbesondere der Theorien der adäquaten Übersetzung, der Äquivalenz und der Übersetzungstransformationen;
- Untersuchung der Probleme bei der Übersetzung von spezifischem Vokabular unter Beibehaltung der stilistischen Merkmale des Genres;
- eine vergleichende Analyse des Romans „Dune“ von F. Herbert im Original und in der ukrainischen Übersetzung durchzuführen;
- die Arten von lexikalischen und stilistischen Transformationen und ihre Auswirkungen auf die Angemessenheit der Übersetzung zu bestimmen.

Gegenstand der Untersuchung ist der englischsprachige Text von F. Herberts Roman „Dune“ und seine ukrainische Übersetzung von Anatolii Pityk und Kateryna Hrytsaychuk.

Das Thema der Masterarbeit sind lexikalische und stilistische Transformationen, die bei der Übersetzung aus dem Englischen ins Ukrainische verwendet werden.

Im Laufe der Arbeit wurden folgende Forschungsmethoden angewandt: Textanalyse zur Identifizierung und Klassifizierung von Transformationen; Kontextanalyse zur Bestimmung der Bedeutung von Wörtern im Kontext; lexikalische Analyse von Spracheinheiten und ihrer Interaktion; stilistische Analyse (Untersuchung von stilistischen Merkmalen); bibliographische Methode (Sammlung und Analyse von Literatur); vergleichende Analyse; Synthese; Verallgemeinerung.

Die wissenschaftliche Neuheit der erzielten Ergebnisse liegt in der umfassenden Analyse der lexikalischen und stilistischen Transformationen, die in

der ukrainischen Übersetzung von Frank Herberts Roman „Dune“ verwendet wurden, um ihre Auswirkungen auf die Angemessenheit und Äquivalenz der Übersetzung zu bewerten. Die Studie geht über frühere Arbeiten hinaus, indem sie sich auf die Interaktion von lexikalischen und stilistischen Transformationen und deren Einfluss auf die Schaffung des natürlichsprachlichen Effekts in der Übersetzung konzentriert. Die Systematisierung und Analyse der verwendeten Übersetzungstechniken, insbesondere im Zusammenhang mit den Besonderheiten des Science-Fiction-Genres, ermöglicht es, die Besonderheiten und die Effektivität verschiedener Übersetzungsstrategien zu verdeutlichen und trägt zur Weiterentwicklung der Theorie und Praxis der Belletristikübersetzung bei.

Die praktische Bedeutung der erzielten Ergebnisse liegt in der Möglichkeit, die Analyse der lexikalischen und stilistischen Transformationen im Ausbildungsprozess von Übersetzern zu nutzen. Die identifizierten Muster und Strategien der Übersetzung von Science Fiction, insbesondere des Romans „Dune“, können bei der Entwicklung von methodischen Empfehlungen und praktischen Übersetzungsaufgaben für Studenten höherer Bildungseinrichtungen verwendet werden. Die Ergebnisse der Studie sind auch für praktizierende Übersetzer nützlich, da sie ein tieferes Verständnis für die Besonderheiten der Übersetzung von Belletristik mit reichhaltiger Terminologie und einzigartigen sprachlichen Mitteln vermitteln und so helfen, Fehler zu vermeiden und die Qualität der Übersetzungen zu verbessern.

Aufbau der Arbeit: Die Masterarbeit besteht aus einer Einleitung, drei Kapiteln, Schlussfolgerungen und einem Literaturverzeichnis. Der Gesamtumfang der Arbeit beträgt 79 Seiten.

In der Masterarbeit werden lexikalische und stilistische Veränderungen in der ukrainischen Übersetzung von Frank Herberts Roman „Dune“ (Übersetzer A. Pityk und K. Hrytsaychuk) untersucht und ihre Auswirkungen auf die Angemessenheit der Übersetzung analysiert. Die Studie befasst sich mit den theoretischen Grundlagen der Science-Fiction-Übersetzung, insbesondere mit den Schwierigkeiten bei der Übertragung der spezifischen Terminologie und der stilistischen Merkmale des

Genres. Die vergleichende Analyse zeigt die weit verbreitete Verwendung verschiedener lexikalischer Transformationen (Wahl von Varianten, kontextuelle Substitution, Kalzifizierung, Transkodierung, antonymische Übersetzung, Kompression/Dekompression, Wortvertauschung, Transposition, Konkretisierung, Generalisierung) und stilistischer Transformationen (Logifizierung, Expression, Modernisierung, Archaisierung). Es wurde festgestellt, dass die Übersetzer diese Transformationen wirksam eingesetzt haben, um den Inhalt, die Atmosphäre, die philosophische Tiefe und den Stil des Originals zu erhalten und gleichzeitig einen Text zu schaffen, der für den ukrainischen Leser zugänglich und natürlich ist. Trotz der allgemein hohen Qualität der Übersetzung werden in der Studie auch einige Mängel festgestellt, wie z. B. das Fehlen von Erläuterungen zur Fachterminologie und einige Passagen, die als künstlich empfunden werden könnten. Die Studie unterstreicht die Bedeutung eines umfassenden Ansatzes für den Übersetzungsunterricht, insbesondere angesichts der Besonderheiten des Science-Fiction-Genres, und hat praktische Auswirkungen auf die Ausbildung von Übersetzern. Die Arbeit leistet einen Beitrag zum Studium der Science-Fiction-Übersetzung und zeigt, wie schwierig es ist, Angemessenheit und Äquivalenz in diesem Genre zu erreichen.

ДОДАТОК

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ВИРОБЛЕННЯ НАВИКІВ ВИКОНАННЯ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Вправа I. Згрупуйте дані трансформації за такими категоріями: *транскрибування, транслітерація, натуралізація*:

1. Geriatric – геріатричних
2. Heighliner – гайлайнері
3. Sardaukar – сардаукарів
4. Faufreluches – фафрилах
5. Burnoose – бурнус
6. Gom jabbar – гом джаббаром
7. quasi-fief - квазіфеод
8. Fremen - фрименів
9. Mentat - ментат
10. Saguaro – сагваро
11. Mélange – меланжу
12. Atreides - Атріди
13. Harkonnens – Харконнени
14. baliset. - балісет.

Вправа II. Знайдіть випадки вживання прийомів *додавання та вилучення* у поданих реченнях:

1. “Sly little rascal.” She chuckled. - Хитрий малий шельма, — тихо загіготіла прибула.
2. “Is he not small for his age, Jessica?” the old woman asked. - А він не замалий як на свій вік, Джессіко? — запитала стара.
3. as he said: “Why ... he recruits... that is to say...” – він мовив: “чому... він рекрутує новобранців... і, як то кажуть...”
4. You do not withhold information or computation lines from a Mentat – І ви не повинні приховувати інформацію чи підрахунки від ментата
5. Then why warn Rabban? – Навіщо ж було надсилати попередження Раббанові?
6. and his voice carried a tone of petulance – Із роздратуванням у голосі він мовив
7. For a long minute, the Baron stared at him, then – Барон пильно подивився на співрозмовника
8. There came a brief flurry of breeze across her face – Легіт на мить дмухнув їй в обличчя

9. the faint sweet herb scent that hung on the air – ледь відчутний завислий у повітрі трав'яний запах
10. Coal-colored shadows spread – Вугільні сутінки поширювалися
11. To spy on the proceedings – шпигувати за тим, як розгортатимуться події
12. Lines of wild color spread over the sunset horizon – Різнобарвні смуги простягалися від заграви край неба
13. But here was a mission that required personal attention from a Bene Gesserit-with-the-Sight– яка вимагала особистої присутності наділеної Зором сестри Бене Гессерит
14. Even the Padishah Emperor's Truthsayer couldn't evade that responsibility when the duty call came – Навіть Правдомовиця Падишаха-Імператора не могла ухилитися від виконання свого обов'язку
15. but she had trained him in the Bene Gesserit Way—in the minutiae of observation– але вона сама вчила його науки Бене Гессерит — звертати увагу на дрібні деталі
16. strive for flowpermanence within – все прагне до цієї незмінної минулості
17. Two bird-bright ovals—the eyes of the old woman – Два блискучих овали — очі старої
18. This world of Castle Caladan, without play or companions his own age – Світ замку Каладан, де не було жодних ігор і не траплялося однолітків

Вправа III. Знайдіть у даних прикладах елементи прийому контекстуальної заміни:

1. In the dim light of glowglobes – в тьмяному світлі завмерлих у повітрі ламп
2. “A popular man arouses the jealousy of the powerful,” Hawat had said. - А популярність викликає заздрощі світодержців, — додав Хават.
3. the human requires a background grid – людині ж необхідна система координат
4. not extend beyond the given moment – не простягається за межі буття
5. association with that abominable Spacing Guild – спілкування з Гільдією Лоцманів but she had trained him in the Bene Gesserit Way – але вона сама вчила його науки Бене Гессерит
6. Here was a new slave concubine... willowy and graceful – привели нову рабиню-наложницю... гнучку та граціозну
7. but I shall try to give you a capsule view – але я спробую дати його короткий огляд refreshed herself with water from the tent's catchpocket – освіжилася водою з водокишені намету
8. Presently she adjusted her stillsuit – Вона підправила свій дистокост

9. His eyes glinted in the glowtube light – Очі ментата спалахнули в сяйві світокуль It is not enough that you say to me the Emperor is in a ferment – Мені мало лише твого твердження, бо, щиро, Імператор дратується
10. The Baron rubbed his jowls – Барон почухав свої підборіддя
11. the Emperor turned against House Atreides – Падишах-Імператор пішов війною на Дім Атрідів

Вправа IV. Прокоментуйте застосування прийомів логізації і модернізації у наступних фрагментах:

1. not larger than platoon strength – чоти, не більше
2. The night wind spread sand runnels – Нічний вітер розбудив піщані потоки
3. Tomorrow you'll need all your faculties to meet my gom jabbar. - Завтра тобі знадобляться всі твої вміння, аби зустрітися з моїм гом джаббаром.
4. And the way she called his mother Jessica like a common serving wench - А ще те, як вона зверталася до його матері Джессіки, наче та була звичайнісінькою служницею
5. I'll strike camp – Я згортатиму табір
6. in the minutiae of observation – звертати увагу на дрібні деталі
7. The worst riff-raff in the galaxy – Туди відправляють найостанніших покидьків
8. A salt pan glared white there – Соляна улоговина білосніжно виблискувала

Вправа V. Знайдіть випадки вживання прийомів експресивації та архаїзації у поданих реченнях:

1. the faufreluches class system was not rigidly guarded on Arrakis. – класової системи фафрилах на Аппакісі дотримувалися не надто ревно
2. The old Mentat looked down at the table – Старий ментат зиркнув униз на стіл The Atreides are known to start late getting their growth, Your Reverence. - Усі знають, що Атріди дорослішають пізніше, Ваша Превелебносте.
3. hooded 'round darkness of features - наче каптур ховало в тіні риси обличчя
4. green eyes staring solemnly – дивилися сповнені врочистості зелені очі
5. Sly little rascal – Хитрий малий шельма
6. Lines of wild color spread over the sunset horizon – Різнобарвні смуги простягалися від заграви край неба
7. She chuckled – тихо загіготіла прибула
8. There came a brief flurry of breeze across her face – Легіт на мить дмухнув їй в обличчя
9. said the old woman – кинула стара
10. There are no artificial lights across there – Там не видно штучних вогнів

- 11.this appearance contained the deadliest peril – у цій очевидності чаїлася смертельна небезпека
- 12.because the Duke's Warmasters Gurney Halleck and Duncan Idaho had trained a fighting force – бо полководці Герцога Гурні Галлек і Дункан Айдаго вишколили військо
- 13.Yes, saguaro in the arroyos and other spiny growth... – Так, у яругах ріс сагваро, було там іще щось колюче...
- 14.Mystique that their planet – містичними небилицями, буцімто їхня планета
- 15.he listened to a faint sound – він учував єдиний тоненький звук
- 16.I find myself enjoying the quiet here – Упіймав себе на тому, що насолоджуюся спокоєм цього місця
- 17.the green farmlands of the Atreides family holding – зелені угіддя Атрідів
- 18.I've planted the thumper – Я встановив гупало